

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародного обліку і аудиту

Галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність	051 економіка
Спеціалізація	міжнародна економіка

Форма навчання:
заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Аналіз причин та наслідків світових фінансових криз»

(назва теми)

здобувача Березюка Богдана Сергійовича

(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: к.е.н., професор Небильцова Оксана Володимирівна
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

_____
(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації
здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: к.е.н., професор Галенко О.М.

_____
(підпис)

Київ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародного обліку і аудиту

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

«Міжнародна економіка»

05 Соціальні та поведінкові науки

051 ЕКОНОМІКА

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

Столярчук Я.М.

(підпис) (ініціали, прізвище)

20__ р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Галенко О. М.

(підпис) (ініціали, прізвище)

20__ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Березюку Богдану Сергійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

заочної форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи
на тему «Аналіз причин та наслідків світових фінансових криз»

Тему затверджено наказом ректора Університету від «26» березня 2024 р .№ 462-ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретичні відомості про світові фінансові кризи <small>(назва розділу)</small>
Розділ 2	Емпіричний аналіз причин та наслідків світових фінансових криз <small>(назва розділу)</small>

Об'єкт дослідження:	Об'єктом дослідження є світові фінансові кризи.
Предмет дослідження:	Предметом дослідження виступають теоретичні та прикладні аспекти аналізу причин, наслідків і механізмів подолання світових фінансових криз, зокрема глобальної фінансової кризи 2007-2008 років
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	Мета роботи полягає у комплексному дослідженні теоретичних засад світових фінансових криз, емпіричному аналізі причин та наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років, а також визначенні уроків та перспектив запобігання майбутнім кризам.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	1. Розкрити сутність, види та класифікацію світових фінансових криз.
	2. Дослідити історію виникнення та етапи розвитку найбільших світових фінансових криз.
	3. Проаналізувати теоретичні підходи до пояснення причин виникнення фінансових криз.
	4. Охарактеризувати наслідки фінансових криз та механізми їх подолання.
У розділі 2	1. Проаналізувати передумови та чинники виникнення глобальної фінансової кризи 2007-2008 років
	2. Оцінити наслідки глобальної фінансової кризи 2007-2008 років
	3. Вивчити механізми подолання наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років
	4. Визначити ключові уроки глобальної фінансової кризи 2007-2008 років та перспективні напрями запобігання майбутнім фінансовим кризам

**Завдання підготував
науковий керівник**

Небильцова О.В.

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

«_____» _____ 20__ р.

**Завдання одержав
здобувач**

Березюк Б.С.

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

«_____» _____ 20__ р.

Реферат

Кваліфікаційна магістерська робота містить 66 сторінок, 8 таблиць, 6 рисунків, список використаних джерел з 39 найменувань, додатки.

Аналіз причин та наслідків світових фінансових криз

Об'єктом дослідження є світові фінансові кризи.

Предметом дослідження виступають теоретичні та прикладні аспекти аналізу причин, наслідків і механізмів подолання світових фінансових криз, зокрема глобальної фінансової кризи 2007-2008 років.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи – дослідження теоретичних засад світових фінансових криз, емпіричному аналізі причин та наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років, а також визначенні уроків та перспектив запобігання майбутнім кризам

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:

- розкрити сутність, види та класифікацію світових фінансових криз;
- дослідити історію виникнення та етапи розвитку найбільших світових фінансових криз;
- проаналізувати теоретичні підходи до пояснення причин фінансових криз;
- оцінити наслідки фінансових криз та механізми їх подолання;
- провести аналіз передумов та чинників виникнення глобальної фінансової кризи 2007-2008 років;
- дослідити наслідки глобальної фінансової кризи 2007-2008 років для світової економіки;
- вивчити механізми подолання наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років;
- узагальнити ключові уроки глобальної фінансової кризи 2007-2008 років та визначити перспективи запобігання майбутнім кризам.

Практичне значення отриманих результатів. Вдосконалення інструментів регулювання фінансових ринків та банківської системи з урахуванням уроків минулих криз. Розуміння причин попереднього кризу дозволяє розробити ефективніші норми і стандарти, що підвищують стійкість фінансової системи.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи - 2024

Рік захисту роботи - 2024

Ключові слова: фінансові кризи, глобалізація, ризик-менеджмент, економічна нестабільність, регулювання ринків, монетарна політика, міжнародна координація

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО СВІТОВІ ФІНАНСОВІ КРИЗИ.9	
1.1. Базові поняття про світові фінансові кризи.....	9
1.2. Види та класифікація світових фінансових криз.....	12
1.3. Історичні світові фінансові кризи та їх наслідки.....	14
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИЧИН ТА НАСЛІДКІВ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ.....	22
2.1. Аналіз передумов та чинників виникнення глобальної фінансової кризи 2007-2008 років.....	22
2.2. Оцінка наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років.....	31
2.3. Механізми подолання наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років.....	44
2.4. Уроки глобальної фінансової кризи 2007-2008 років та перспективи запобігання майбутнім кризам.....	49
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

Актуальність теми. Фінансова криза є невід'ємною частиною ринкової економіки і повторюється регулярно, викликаючи серйозні потрясіння у світовій фінансовій системі та економіці в цілому. Тому вивчення причин і наслідків фінансових криз має величезне значення як в теоретичному, так і в практичному плані. Глобалізація світової економіки і фінансів посилює взаємозалежність країн, в результаті чого поширення кризових явищ набуває транскордонного характеру. Це вимагає всебічного аналізу світової фінансової кризи. Останні кілька десятиліть характеризувалися багатьма масштабними фінансовими кризами, особливо глобальною фінансовою кризою 2007-2008 років, наслідки якої відчуваються і сьогодні. Тому вивчення причин та засвоєних уроків для подолання цих криз є нагальним завданням. Вивчення механізмів виникнення і поширення фінансових криз, а також інструментів антикризового управління допоможе розробити заходи щодо підвищення стабільності фінансової системи та запобігання майбутніх криз. Результати вивчення причин і наслідків світової фінансової кризи мають практичне значення для державних органів, фінансових регуляторів, а також юридичних осіб при розробці антикризових стратегій.

Мета роботи полягає у комплексному дослідженні теоретичних засад світових фінансових криз, емпіричному аналізі причин та наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років, а також визначенні уроків та перспектив запобігання майбутнім кризам.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- розкрити сутність, види та класифікацію світових фінансових криз;

- дослідити історію виникнення та етапи розвитку найбільших світових фінансових криз;
- проаналізувати теоретичні підходи до пояснення причин фінансових криз;
- оцінити наслідки фінансових криз та механізми їх подолання;
- провести аналіз передумов та чинників виникнення глобальної фінансової кризи 2007-2008 років;
- дослідити наслідки глобальної фінансової кризи 2007-2008 років для світової економіки;
- вивчити механізми подолання наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років;
- узагальнити ключові уроки глобальної фінансової кризи 2007-2008 років та визначити перспективи запобігання майбутнім кризам.

Об'єктом дослідження є світові фінансові кризи.

Предметом дослідження виступають теоретичні та прикладні аспекти аналізу причин, наслідків і механізмів подолання світових фінансових криз, зокрема глобальної фінансової кризи 2007-2008 років.

Методологія дослідження включає наступні методи:

- методи теоретичного аналізу (абстрагування, аналіз, синтез, індукція, дедукція) для дослідження сутності, видів і класифікації фінансових криз; історичний метод та метод порівняльного аналізу для вивчення передумов виникнення та етапів розвитку історичних фінансових криз;
- методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, експеримент, опис) використовуватимуться для визначення передумов і чинників виникнення глобальної фінансової кризи 2007-2008 років;
- статистичні методи (аналіз, синтез, групування, динамічні ряди) застосовуватимуться для оцінки наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років;
- системний підхід та метод моделювання допоможуть вивчити механізми подолання наслідків кризи;

- метод узагальнення та прогнозування використовуватиметься для формулювання уроків і перспектив запобігання майбутнім кризам.

Для збору, обробки та аналізу емпіричних даних можуть використовуватись як кількісні, так і якісні методи, зокрема аналіз статистичної інформації, звітності, експертні опитування, кейс-стаді тощо.

Інформаційну базу дослідження складатимуть:

- монографічні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, присвячені теорії фінансових криз;
- статті в наукових фахових періодичних виданнях з проблематики сутності, видів і класифікації фінансових криз;
- підручники, навчальні посібники та методичні рекомендації з дисциплін, що стосуються фінансів, банківської справи, макроекономіки;
- звіти міжнародних фінансових організацій (МВФ, Світового банку, ОЕСР) щодо аналізу історичних фінансових криз;
- статистичні дані та звітні документи національних і міжнародних фінансово-економічних організацій, урядових установ;
- аналітичні дослідження провідних вітчизняних і зарубіжних експертів, присвячені глобальній фінансовій кризі 2007-2008 років;
- публікації в спеціалізованих фахових виданнях, присвячені причинам, наслідкам і механізмам подолання наслідків кризи;
- нормативно-правові акти, що регулюють діяльність фінансового сектору та антикризове управління.

Інформаційною базою дослідження також стануть електронні ресурси (офіційні сайти урядових установ, міжнародних організацій, наукових бібліотек) та результати власних емпіричних спостережень і розрахунків автора.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО СВІТОВІ ФІНАНСОВІ КРИЗИ

1.1. Базові поняття про світові фінансові кризи

Сучасні фінансові кризи мають значний вплив на світову економіку, оскільки вони змінюють усталені моделі економічного розвитку, що впливає на характер та особливості самих криз. На ранніх етапах розвитку, фінансові кризи носили локальний характер і були обмежені причинами, пов'язаними з економічними зв'язками між окремими країнами. Проте, подальша глобалізація міжнародних економічних відносин призвела до поширення фінансових криз за межі окремих національних економік, надавши їм транснаціонального характеру.

В сучасних умовах розвитку наукової економічної думки необхідно проводити значний обсяг науково-практичних досліджень щодо тлумачення природи світових фінансових криз та їх негативних соціально-економічних наслідків. Це залежить як від напрямку дослідження, так і від специфіки самих кризових явищ. Вчені-економісти по-різному розуміють природу фінансових криз, оскільки вони мають комплексний, багатofакторний характер та тісно взаємопов'язані з іншими видами економічних криз.

Один з підходів, запропонований сучасними монетаристами, зокрема А. Шварцем, розглядає світові фінансові кризи як результат порушень у функціонуванні банківської системи. Тобто фінансова криза трактується перш за все як банківська криза, основними ознаками якої є банківська паніка, втрата довіри економічних суб'єктів до банків та масове вилучення банківських

депозитів. Для подолання та мінімізації наслідків фінансової кризи А. Шварц рекомендує центральним банкам надавати підтримку банкам шляхом забезпечення їх ліквідними активами, що запобігає знеціненню їх ресурсної бази [3].

Крім монетаристської точки зору, існують й інші підходи до пояснення причин виникнення фінансових криз. Наприклад, К. Кіндльбергер пов'язує їх виникнення з економічними циклами та впливом зовнішніх факторів, таких як війни, технологічні зміни, трансформація державної політики. В цьому контексті фінансові та валютні кризи розглядаються як взаємопов'язані явища. Інші дослідники, як-от І. Туган-Барановський та А. Чухно, акцентують увагу на дисбалансах між умовами економічного розвитку та існуючими механізмами регулювання як основних причинах фінансових криз.

Таким чином, складність природи сучасних фінансових криз, їх багатогранність та глобальний характер вимагають комплексного, міждисциплінарного підходу до їх вивчення та пояснення, що дозволить глибше зрозуміти механізми їх виникнення, поширення та подолання.

К. Кіндльбергер вважає, що виникнення фінансових криз пов'язане з економічними циклами та зовнішніми факторами, такими як війни, нові технології, зміни державної політики. Він також співпрацював з Г. Мінським у дослідженні «фінансової кризи» та «валютної кризи», вважаючи їх синонімами, де відмінність полягає лише в тому, що термін «валютна криза» означає початкову стадію фінансової кризи, в яку потім вступає фаза різкого падіння цін на активи, порушення валютних ринків та масова фінансова невдача не лише у фінансових секторах.

І. Туган-Барановський також пов'язує виникнення фінансових криз з економічними кризами. А. Чухно вважає, що причиною фінансових криз є дисбаланс між новими умовами економічного розвитку та існуючими механізмами регулювання, а саме виробничо-грошовою системою. О. Барановський стверджує, що фінансова криза спричиняє якісні та структурні зміни в економічній системі, що призводить до порушень у розвитку

національних фінансових систем та світових ринків. Д. Сакс відзначає, що фінансові ринки стають причиною фінансових криз через швидкий відтік капіталу в паніці, що призводить до різкого зростання відсоткових ставок, падіння валютного курсу та банкрутства банків. П. Кругман пропонує теорію «кризи першого покоління», згідно з якою основною причиною фінансової кризи є відсутність балансу між платіжним балансом сектору міжнародних платежів. Р. Повінь та Н. Маріо пропонують теорію «кризи другого покоління», яка враховує швидкість поширення кризових ситуацій та вплив структурних і політичних факторів [2].

Додаткові дослідження фінансових криз проводяться у напрямку стабільності фінансового ринку та руху капіталу. Наприклад, В. Гриценко досліджував першу світову фінансову кризу та порівнював антикризові заходи американського та європейського досвіду. О. Кузнецов звернув увагу на історичні паралелі між причинами криз фондового ринку на ранніх етапах розвитку капіталізму у Сполучених Штатах Америки та Європі.

Розвиток світової фінансової кризи, яка стала поштовхом до падіння в 2007-2009 роках, пов'язують з поняттям "інформаційна асиметрія". І. Лютий та О. Юрчук провели аналіз розвитку світового ринку фінансових послуг у контексті цієї кризи, а також дослідили антикризову діяльність в Україні та в світі.

Внаслідок цього існують різні підходи до визначення фінансових криз. Деякі вчені розглядають кризу як певну форму прояву грошово-фінансової системи, а інші економісти визначають фінансову кризу як ситуацію, коли зростає державний борг, настає паніка на фондових ринках, валюта втрачає вартість, а також має місце гіперінфляція. Світова фінансова криза може бути спричинена різноманітними факторами, які мають індивідуальні ознаки і важко піддаються прогнозуванню.

Серед провідних учених виділяються економісти, які вказують на порушення діяльності банківської системи, зовнішні фактори (стихійні лиха, війни), нові технології, швидкі та слабко передбачувані зміни в економічній політиці, рух капіталу, процеси глобалізації як основні причини фінансових криз.

У всіх випадках фінансова криза має негативні фінансові наслідки, такі як зменшення цін на акції та нерухомість, падіння обсягів експорту та ВВП, спекулятивні бульбашки, які ведуть до депресивних явищ.

Крім того, дослідники підкреслюють, що світова фінансова криза може мати системний характер, коли кризові явища в одному секторі фінансової системи швидко поширюються на інші сектори та країни внаслідок тісних взаємозв'язків у глобалізованій економіці. Це вимагає застосування комплексних антикризових заходів на національному та міжнародному рівнях для подолання наслідків фінансових потрясінь і запобігання їх виникненню в майбутньому.

1.2 Види та класифікація світових фінансових криз

Фінансові кризи супроводжують розвиток капіталістичної економіки протягом останніх століть, циклічно повторюючись та зазнаючи трансформацій у своїх проявах відповідно до змін у глобальному економічному середовищі. Розуміння сутності та класифікації фінансових криз має важливе теоретичне і практичне значення для ефективного антикризового управління. Вивчення видів і типів фінансових криз дозволяє глибше пізнати природу цих явищ, виявити специфічні риси, які можуть бути використані для їх ідентифікації, прогнозування та попередження. Крім того, знання про різноманіття форм прояву фінансових криз є необхідним для розробки адекватних антикризових заходів, спрямованих на мінімізацію їх негативних наслідків для економіки.

Особливо актуальним є питання класифікації фінансових криз в умовах глобалізації, коли локальні кризові явища в одній країні чи регіоні можуть набувати системного характеру та охоплювати весь світ внаслідок тісних взаємозв'язків у міжнародній фінансовій системі. Тому типологія фінансових криз має враховувати масштаб, причини виникнення, характер поширення та інші важливі ознаки, що дозволить визначити їх специфіку та розробити дієві механізми антикризового регулювання.

Світова фінансова криза охоплює різні сектори, такі як фінансовий, грошово-кредитний, міжнародні фінанси, і проявляється швидким зростанням боргу, панікою на ринках, масовими збитками на ринку деривативів, неконтрольованим падінням вартості національної валюти та іншими проявами. Здійснення ефективних превентивних заходів та раннє попередження глобальної фінансової кризи можуть значно вплинути на її наслідки та зменшити збитки [5].

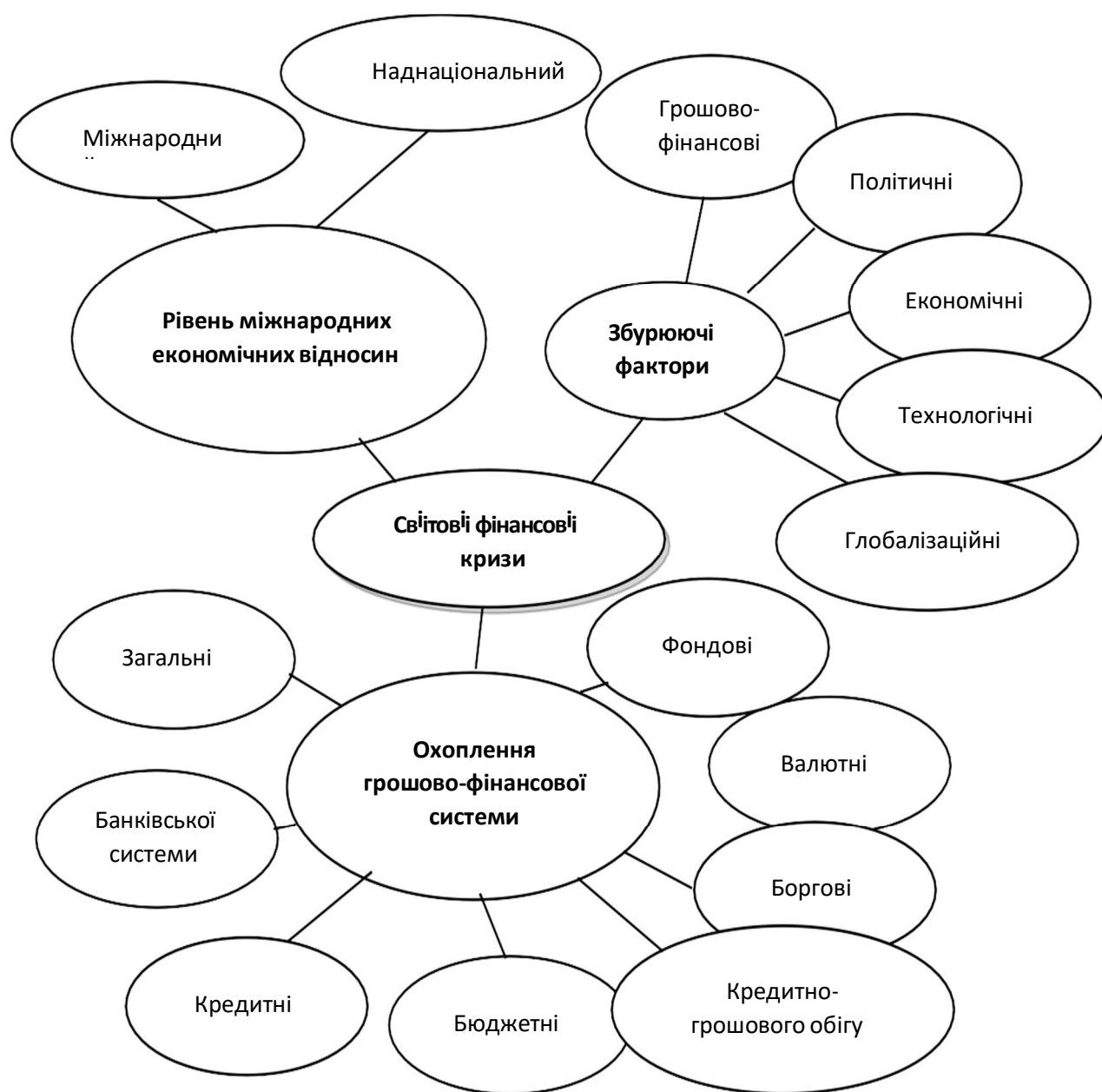

Рис. 1.1. Типологія фінансових криз за окремими класифікаційними ознаками

Джерело: створено автором на основі [3].

Світові фінансові кризи в контексті міжнародних економічних відносин поділяються на міжнародні та наддержавні. Ці кризи охоплюють різні сектори, такі як банківська система, кредитна сфера, фондовий ринок, бюджет, борг та валюта. Вони спричинені тривожними факторами, такими як валютно-фінансовий, політичний, економічний та технологічний. Ці фактори пов'язані з різними сферами міжнародних відносин і мають вплив на фінансову систему. Наприклад, нестабільність банківської системи, зростання сумнівних позик, гіперінфляція, переоцінка валютного курсу, зростання дефіциту і боргу, високий рівень дефіциту платіжного балансу, доларизація економіки та зростання кількості деривативів на фондових ринках є наслідками цих тривожних факторів [5].

Глобальні фінансові кризи мають серйозні наслідки, такі як скорочення експорту, падіння цін на нерухомість та акції, різке зниження обсягів кредитування, зниження ВВП та спекулятивний бум. Фактори, що спричиняють кризи, можуть бути політичними (наприклад, глобалізаційні процеси, корупція, помилки в політиці), економічними (швидке зростання попиту на нерухомість та ірраціональні очікування бізнесу, що призводить до перетікання капіталу між галузями) та технологічними (інноваційні технології, методи управління).

Класифікація світових фінансових криз, яка базується на грошово-фінансовій системі, рівні міжнародних економічних відносин та тривожних факторах, дозволяє зрозуміти зв'язок причин та наслідків криз. Глобальні фінансові кризи спричиняються тривожними факторами, які порушують економічні механізми та створюють протиріччя між економічними потребами та функціонуванням грошово-фінансової системи.

1.3. Історичні світові фінансові кризи та їх наслідки

Історичний аналіз світових фінансових криз дозволяє виявити загальні причини і закономірності, що впливають на їх масштаби та характер перебігу. На

ранніх етапах розвитку капіталістичної економіки, в умовах слаборозвинутих міжнародних економічних зв'язків, фінансові кризи носили здебільшого локальний характер, обмежуючись окремими країнами або регіонами. Проте в міру поглиблення процесів глобалізації та інтеграції світової фінансової системи, фінансові кризи все частіше набувають міжнародного характеру, поширюючись за межі національних економік.

Особливо показовими в цьому контексті є події ХХ століття, які характеризувалися цілою низкою масштабних світових фінансових криз. Так, Велика депресія 1929-1933 років, спричинена крахом фондового ринку США, вплинула на економіки багатьох країн світу. Нафтова криза 1970-х років, викликана різким зростанням цін на енергоносії, розповсюдилася глобальними ринками. Азіатська фінансова криза 1997-1998 років, яка виникла в країнах Південно-Східної Азії, швидко поширилася на інші регіони. Нарешті, глобальна фінансова криза 2007-2008 років, витoki якої містяться у іпотечній кризі США, потягла за собою несприятливі наслідки для світової економіки [6].

Інші історичні приклади підкреслюють, що в умовах глобалізованого світу, фінансові кризи все частіше набувають системного, транскордонного характеру. Їх витoki можуть знаходитися в одній країні чи регіоні, але наслідки охоплювати увесь світ через тісні взаємозв'язки національних фінансових систем. Тому дослідження причин, механізмів виникнення та поширення світових фінансових криз має важливе теоретичне та практичне значення для розробки ефективних превентивних та антикризових заходів на глобальному рівні.

Таблиця 1.1

Основні характеристики світових фінансових криз часів ХХ століття

Назва кризи	Рік	Причини	Наслідки	Вжиті заходи для подолання кризи
Велика депресія	1929-1939	Крах фондового ринку США, надмірне кредитування, дефляція	Масове безробіття, закриття банків, зниження ВВП	Новий курс Рузвельта, створення SEC, введення соціальних програм
Бреттон-Вудська криза	1971	Зменшення запасів золота у США, дефіцит	Відмова від золотого стандарту,	Лібералізація валютних курсів, створення

		платіжного балансу	девальвація долара	плаваючих курсів
Нафтова криза	1973-1974	Ембарго ОПЕК на постачання нафти	Інфляція, рецесія в багатьох країнах	Збільшення енергоефективності, розвиток альтернативних джерел енергії
Криза боргу країн третього світу	1980-і	Надмірне запозичення країн Латинської Америки, підвищення процентних ставок у США	Дефолти країн, зниження економічного зростання	Реструктуризація боргів, впровадження програм МВФ і Світового банку
Чорний понеділок	1987	Надмірні спекуляції на фондових ринках, використання деривативів	Різде падіння цін на акції, зниження інвесторської довіри	Впровадження автоматичних зупинок торгів, монетарне стимулювання
Азійська фінансова криза	1997-1998	Дефіцит платіжного балансу, надмірне запозичення у доларах, спекулятивні бульбашки	Девальвація валют, банкрутства компаній, рецесія	Реструктуризація боргів, допомога МВФ, структурні реформи

Джерело: складено на основі [17, 21, 23]

Велика депресія (1929-1939 рр.) стала одним із найбільших економічних криз у світовій історії. Її основними причинами були крах фондового ринку США, надмірне кредитування та дефляція. Наслідками кризи стали масове безробіття, закриття банків та значне зниження валового внутрішнього продукту. Для подолання кризи президент Рузвельт запровадив «Новий курс», спрямований на стабілізацію фінансової системи, створення Комісії з цінних паперів та бірж, а також введення різноманітних соціальних програм.

Бреттон-Вудська криза 1971 року була пов'язана із зменшенням золотого запасу США та дефіцитом платіжного балансу. Це призвело до відмови від золотого стандарту та девальвації долара. Для подолання кризи було запроваджено систему плаваючих валютних курсів, що сприяло лібералізації міжнародної валютної системи.

Нафтова криза 1973-1974 років була викликана ембарго ОПЕК на постачання нафти. Це спричинило високу інфляцію та рецесію в багатьох країнах. Для адаптації до нових реалій уряди держав вжили заходів щодо підвищення енергоефективності економіки та розвитку альтернативних джерел енергії.

Криза боргу країн третього світу в 1980-х роках виникла внаслідок надмірного зовнішнього запозичення країнами Латинської Америки на тлі підвищення процентних ставок у США. Це призвело до дефолтів та зниження темпів економічного зростання. Для подолання кризи було здійснено реструктуризацію боргів та запроваджено програми допомоги Міжнародного валютного фонду і Світового банку [7].

«Чорний понеділок» 1987 року був викликаний надмірними спекуляціями на фондових ринках та використанням складних фінансових інструментів. Наслідком став різкий обвал цін на акції та втрата довіри інвесторів. Для стабілізації ситуації були впроваджені автоматичні зупинки торгів та здійснене монетарне стимулювання ринків.

Азійська фінансова криза 1997-1998 років мала своїми основними причинами дефіцит платіжного балансу, надмірне запозичення в доларах та спекулятивні бульбашки в регіоні Південно-Східної Азії. Наслідками кризи стали девальвація валют, банкрутства компаній та рецесія. Для виходу з кризи були проведені реструктуризація боргів, надана допомога МВФ та впроваджені структурні економічні реформи.

Для запобігання подальшому розвитку глобальної фінансової кризи 2007-2008 років декілька урядів, зокрема США, Великобританії, Німеччини та країн Бенілюксу, прийняли рішення надати підтримку деяким проблемним фінансовим установам [9].

Науковці виділяють кілька основних напрямів антикризових заходів, спрямованих на стабілізацію ситуації. По-перше, було застосовано «м'яку націоналізацію» - надання державної підтримки кредитним установам із контролем за діяльністю вкладників, а також обмеження протекціоністської

політики у глобальній торгівлі з початку 2009 року. Це дозволило відновити діяльність світового фінансового ринку та зростання основних фондових індексів.

По-друге, уряди країн застосували потужне державне втручання для збереження ефективності комерційних банків, зокрема через «податкові канікули», зниження резервних вимог для інвестиційних банків, підвищення державних гарантій для банківських вкладів. Це допомогло стримати масове вилучення депозитів, за винятком окремих випадків в Іспанії та Україні.

Важливу роль у подоланні наслідків кризи зіграв Міжнародний валютний фонд (МВФ), який надавав позики десяткам країн, що постраждали від фінансових потрясінь. Ці позики були спрямовані на стабілізацію фінансових систем, зміцнення національних валют, підтримку бюджетної дисципліни та проведення необхідних економічних реформ.

МВФ встановлював програми фінансування та реформ для країн-реципієнтів, умови яких передбачали заходи з підвищення ефективності державного управління, фінансової стабільності, прозорості та боротьби з корупцією. Завдяки цьому вдалося зменшити негативні наслідки кризи, такі як інфляція, стабілізувати валютні курси та забезпечити фінансову ліквідність.

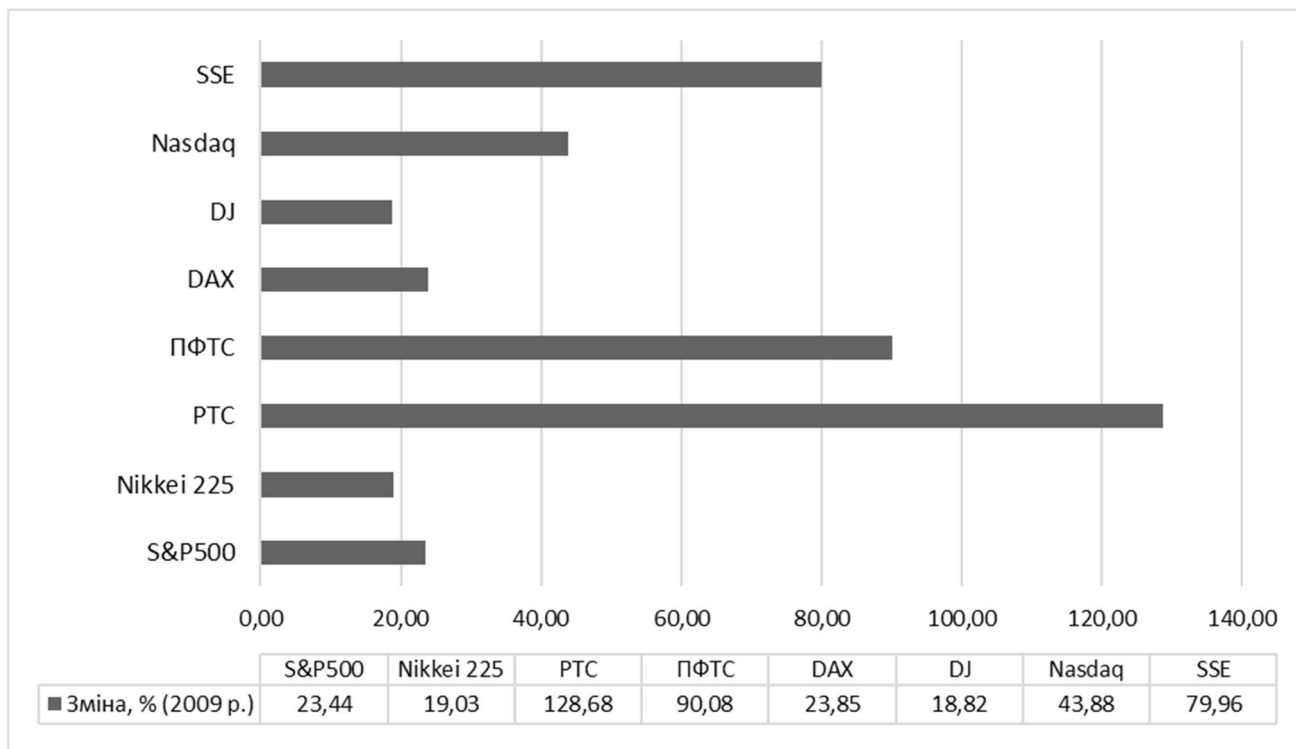

Рис. 1.2. Зміна провідних індексів світового фінансового ринку у 2009 р.,
%

Джерело: складено за даними НБУ

Серед найбільш вагомих причин початку світової фінансової кризи у 2007-2009 роках аналітики відзначають перетворення американської валюти в міжнародний інструмент без певних зобов'язань та життя в боргу без будь-яких гарантій. Економіка Сполучених Штатів Америки стала неспроможною забезпечити безпеку банків у 2009 році. Спостерігається економічне оживлення в країнах ЄС, але вже у 2010 році з'явилися фінансові кризи в Греції, Ірландії, Іспанії та Португалії, пов'язані з накопиченням боргів.

Аналіз розвитку фінансової кризи дозволяє визначити причини кризових явищ на світовому фінансовому ринку і розробити ефективні механізми реагування на перші ознаки фінансових потрясінь. Основними показниками світової фінансової системи є швидкість поширення кризової ситуації та її об'єктивний характер.

Для зменшення негативних наслідків світових фінансових криз потрібно приділяти увагу ризикам, що зростають на фінансових ринках, і приймати необхідні заходи для скорого реагування на світову фінансову кризу. Систематичний аналіз світових фінансових криз, використовуючи базові макроекономічні показники, дозволить розробити систему контролю для попередження кризових явищ у фінансовому секторі [12].

Наукові організації розробили різні методи оцінки фінансового стану національних економік. Міжнародний валютний фонд розробив бази даних, включаючи статистику зовнішнього боргу, спеціальний стандарт розподілу даних (SDDS) і показники фінансової стабільності (ISF). Існують також інші методи оцінки фінансової нестабільності, але їхнє застосування обмежене до національних економік і не відповідає на питання про країни, в яких є високий ризик виникнення фінансової кризи у майбутньому.

На основі аналізу наукових джерел українських економістів, можна виділити основні макроекономічні показники, які сигналізують про початок світової фінансової кризи. Зокрема, у своїй роботі «Механізми виникнення та поширення фінансових криз» професор Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана Віктор Міщенко виокремлює загальні ознаки кризи, такі як різке зниження темпів зростання ВВП, падіння фондових індексів, скорочення обсягів промислового виробництва.

Доцент Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Олена Кузнецова у своєму дослідженні «Моделювання фінансових криз в сучасній економіці» акцентує увагу на індивідуальних ознаках, які можуть різнитися для різних країн та регіонів. Серед них - зростання дефіциту платіжного балансу, надмірне запозичення в іноземній валюті, формування «бульбашок» на ринках активів [36].

Таблиця 1.2

Основні макроекономічні показники фінансових криз

Тип кризи	Основні макроекономічні показники	
	Індивідуальні	Спільні
Боргові кризи	Частка урядових соціальних витрат у % до ВВП	Сальдо платіжного балансу
Банківські кризи	Валютизація активів банківської системи Індекс споживчих цін (зростання) Збільшення або високий рівень впливу капіталу з національної економіки Високі або зростаючі реальні процентні ставки Висока питома вага короткотермінових зобов'язань Високий рівень ризиків у банківській системі (недостатність наявного капіталу, слабе покриття зобов'язань ліквідними активами, висока частка прострочених позик у кредитному портфелі банків) Відношення виданих кредитів до ВВП	Валютний курс (значні коливання) Індекс інфляції (зростання темпів) Динаміка реального ВВП (зниження темпів) Зовнішній борг по відношенню до ВВП (зростання)
Валютні кризи	Рівень зовнішнього боргу Наявність додаткових джерел фінансування зобов'язань Рівень кредитування економіки	Рівень дефіциту бюджету (зростання)
Фондові кризи	Інверсія прибутковості операцій Кореляція цін на активи фондового ринку Аномальні коливання фондових індексів	Міжнародні резерви країни (падіння)

Джерело: складено на основі [2-4, 10, 15, 18]

Одним із найважливіших макроекономічних показників, що передують початку фінансової кризи, є показники платіжного балансу. Платіжний баланс включає сальдо поточного рахунку та сальдо руху капіталу. Негативне сальдо платіжного балансу вказує на збільшення зовнішнього боргу країни, що може призвести до зниження курсу національної валюти, зменшення валютних резервів та посилення інфляційних процесів. Оптимальним значенням платіжного балансу вважається нуль.

Для оцінки рівня зовнішнього боргу країни використовують показник відношення загальної суми зовнішнього боргу до ВВП. Значення цього показника понад 50% вважається критичним, адже вказує на обмежену здатність країни обслуговувати свою зовнішню заборгованість.

Важливим макроекономічним індикатором є також динаміка валютного курсу, який відображає базові тенденції в економіці та впливає на розподіл національного продукту, торгівлю й ціни. Стабільність курсу оцінюється за його волатильністю, що вимірюється стандартним відхиленням.

Міжнародні резерви є ще одним ключовим елементом фінансової стабільності. Вони можуть використовуватись для підтримки національної валюти та забезпечення конкурентоспроможності економіки. Вважається, що міжнародні резерви мають покривати витрати на імпорт принаймні протягом трьох місяців. Відтік міжнародного капіталу може бути наслідком низької конкурентоспроможності, корупції, слабкості банківської системи та недовіри до політики уряду [21].

Варто зазначити, що макроекономічні показники мають обмежену інформативність через суттєвий часовий лаг у публікації даних. Тому швидке розпізнавання кризових явищ є складним завданням. Наведені показники є основними індикаторами, що сигналізують про можливість виникнення фінансової кризи, але їх перелік не є вичерпним. Комплексний аналіз динаміки цих показників дозволяє точніше визначити ризики системної кризи та розробити ефективні управлінські рішення для її запобігання.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИЧИН ТА НАСЛІДКІВ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ

2.1. Аналіз передумов та чинників виникнення глобальної фінансової кризи 2007-2008 років

Глобальна фінансова криза 2007-2008 років стала одним із найбільших потрясінь світової економіки за останні десятиліття. Ця криза виявила фундаментальні вразливості та системні недоліки існуючої глобалізованої фінансової системи, продемонструвавши її нездатність протистояти масштабним кризовим явищам. Вивчення причин та механізмів виникнення цієї кризи має важливе значення для розуміння природи сучасних фінансових криз.

Ретельний аналіз передумов та чинників, що спричинили розгортання глобальної фінансової кризи 2007-2008 років, дозволить глибше усвідомити комплексний характер кризових процесів у фінансовій сфері. Це, у свою чергу, є необхідною основою для розробки дієвих заходів щодо запобігання та мінімізації наслідків подібних масштабних фінансових потрясінь у майбутньому.

Розуміння ключових тригерів, що призвели до виникнення глобальної фінансової кризи, є критично важливим для вдосконалення систем фінансового регулювання та нагляду, підвищення стійкості фінансової системи до кризових явищ. Лише шляхом комплексного вивчення причин та наслідків цієї кризи можна сформувати ефективні механізми запобігання виникненню подібних катастрофічних потрясінь у майбутньому [17].

Одним із ключових чинників, що призвели до виникнення глобальної фінансової кризи 2007-2008 років, був стрімкий розвиток іпотечного кредитування в США, зокрема надання так званих «субстандартних» іпотечних позик (subprime mortgages) населенню з низькими доходами.

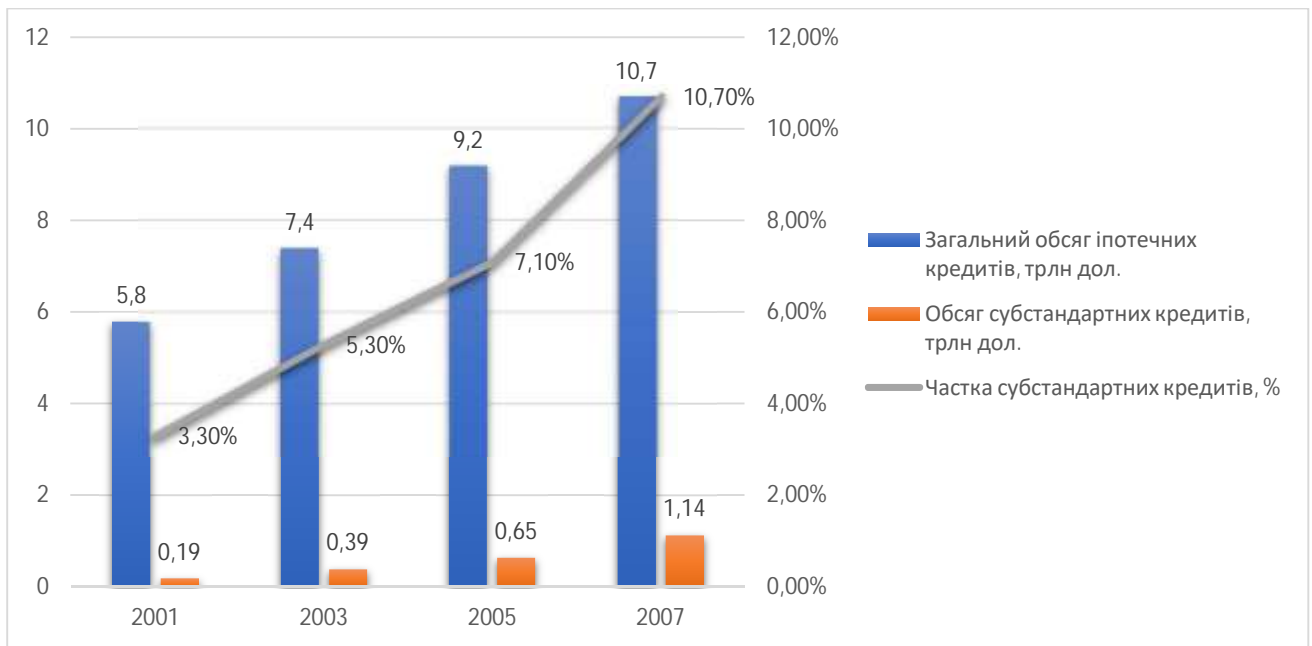

Рис. 2.1. Динаміка обсягу та частки субстандартних іпотечних кредитів у США

Джерело: складено на основі [18]

Обсяг субстандартних іпотечних кредитів у США зріс з 0,19 трлн дол. у 2001 році до 1,14 трлн дол. у 2007 році, а їх частка у загальному обсязі іпотечних позик збільшилася з 3,3% до 10,7% за цей період. Така експансія іпотечного кредитування для позичальників з низькими доходами стала однією з передумов формування «кредитної бульбашки» на ринку нерухомості США.

Надання великої кількості ризикованих позик, зокрема так званих NINJA-кредитів (No Income, No Job, No Assets - без доходу, роботи, активів), значно підігрівало попит на житло, провокуючи стрімке зростання цін на нерухомість. Водночас, нові позичальники зазвичай не мали достатніх фінансових можливостей для обслуговування своїх іпотечних зобов'язань, особливо коли почали зростати відсоткові ставки.

Таким чином, експансивна іпотечна політика стала однією з ключових передумов, що у підсумку спричинили масові дефолти за субстандартними кредитами та падіння цін на житло, запустивши ланцюгову реакцію, яка переросла у глобальну фінансову кризу.

Іншим важливим чинником, що спричинив глобальну фінансову кризу 2007-2008 років, було створення та масове поширення складних фінансових інструментів, базованих на іпотечних кредитах [19].

Таблиця 2.1

Динаміка ринку іпотечних цінних паперів та деривативів у США

Показник	2001	2003	2005	2007	2008
Обсяг іпотечних цінних паперів, трлн дол.	3,6	4,9	6,5	7,3	6,7
Частка іпотечних цінних паперів у загальному обсязі облігацій, %	21%	24%	27%	29%	28%
Обсяг іпотечних деривативів (CDS), трлн дол.	0,1	0,6	1,2	2,2	0,5
Співвідношення обсягу деривативів до обсягу іпотечних кредитів, %	1,7%	8,1%	13,0%	20,6%	5,6%

Джерело: складено на основі [21]

Як демонструють дані таблиці, обсяг іпотечних цінних паперів (MBS, CDO тощо) в США зріс з 3,6 трлн дол. у 2001 році до 7,3 трлн дол. у 2007 році, збільшивши свою частку у загальному обсязі облігацій з 21% до 29%. Паралельно спостерігалось стрімке нарощування обсягів іпотечних деривативів (кредитно-дефолтних свопів, CDS), обсяг яких зріс з 0,1 трлн дол. у 2001 році до 2,2 трлн дол. у 2007 році, що перевищувало 20% від загального обсягу іпотечних кредитів.

Таке масове створення та торгівля складними фінансовими інструментами, забезпеченими ризикованими іпотечними кредитами, стало одним із ключових каталізаторів кризи. Коли почалися дефолти за субстандартними позиками, це спричинило різке знецінення іпотечних цінних паперів та деривативів, спричиняючи ланцюгову реакцію на фінансових ринках.

Надмірна концентрація ризиків у таких складних фінансових продуктах, а також недостатнє їх регулювання, створили ідеальні умови для розвитку масштабної фінансової кризи, що потягла за собою катастрофічні наслідки для світової економіки.

Стрімкий розвиток іпотечного кредитування, особливо субстандартних позик, а також створення складних фінансових інструментів на їх основі, сприяв формуванню «кредитної бульбашки» на ринку нерухомості в США [17].

Динаміка цін на житло та «кредитної бульбашки» на ринку нерухомості США

Показник	2001	2003	2005	2007	2008
Середня ціна на житло, тис. дол.	160,8	185,2	221,9	244,7	208,6
Темп приросту цін на житло, %	-	15,20%	19,70%	10,30%	-14,80%
Співвідношення середньої ціни житла до середнього річного доходу домогосподарств	3,4	3,6	4,2	4,5	4,1
Обсяг іпотечних кредитів, трлн дол.	5,8	7,4	9,2	10,7	10,3
Співвідношення обсягу іпотечних кредитів до ВВП, %	57%	65%	72%	77%	73%

Джерело: складено на основі [20]

Дані, представлені в таблиці, показують стрімке зростання цін на житло в США в період з 2001 по 2007 рік, коли середній рівень збільшився з 160,8 тис. до 244,7 тисячі доларів, або на 52%. При цьому щорічні темпи зростання цін коливалися від 10% до майже 20%.

Водночас, порівняно з динамікою доходів домогосподарств, темпи зростання цін на житло були значно перевищені. Якщо в 2001 році відношення середніх цін на житло до середньорічного доходу становило 3,4, то до 2007 року воно зросло до 4,5, що свідчить про формування «міхура» на ринку нерухомості.

Про розвиток «кредитної бульбашки» також свідчить стрімке зростання обсягу іпотечного кредитування в 2001 році з 5,8 трлн юанів в 2007 році до 110,7 трлн юанів, що перевищує 77% ВВП країни.

Поєднання таких факторів-надмірне зростання цін на житло, зниження доступності іпотечних кредитів для населення і надмірне кредитування ринку нерухомості - згодом стали важливими передумовами, які призвели до вибуху «кредитної бульбашки» і початку світової фінансової кризи [15].

Окрім стрімкого розвитку іпотечного кредитування та формування «кредитної бульбашки» на ринку нерухомості, важливою передумовою виникнення глобальної фінансової кризи 2007-2008 років були суттєві недоліки у регулюванні та нагляді за фінансовим сектором.

Протягом тривалого часу до початку кризи спостерігалася тенденція до дерегуляції фінансової сфери, лібералізації ринків та послаблення контролю з боку регуляторів. Ця політика базувалася на переконанні, що ринкові механізми самостійно забезпечать ефективність та стабільність фінансової системи. Проте, на практиці це призвело до зростання системних ризиків, появи «тіньового» банківського сектору та посилення транскордонних взаємозв'язків, які ускладнили моніторинг та управління ризиками.

Крім того, недоліки у корпоративному управлінні та системі ризик-менеджменту фінансових установ сприяли надмірному нарощуванню левериджу, недооцінці ризиків та зростанню спекулятивних операцій. Відсутність адекватних механізмів регулювання складних фінансових інструментів, таких як деривативи, дозволила їм набути системного характеру та стати додатковим джерелом вразливості.

Загалом, послаблення регуляторного нагляду та пріоритет дерегуляції над забезпеченням фінансової стабільності стали важливими факторами, які сприяли накопиченню системних ризиків у глобальній фінансовій системі. Це, у поєднанні з іншими передумовами, зрештою призвело до вибуху фінансової кризи 2007-2008 років, що мала катастрофічні наслідки для світової економіки [20].

Одним з ключових чинників, що спричинили розгортання глобальної фінансової кризи 2007-2008 років, стало масове неповернення «субстандартних» іпотечних кредитів в США.

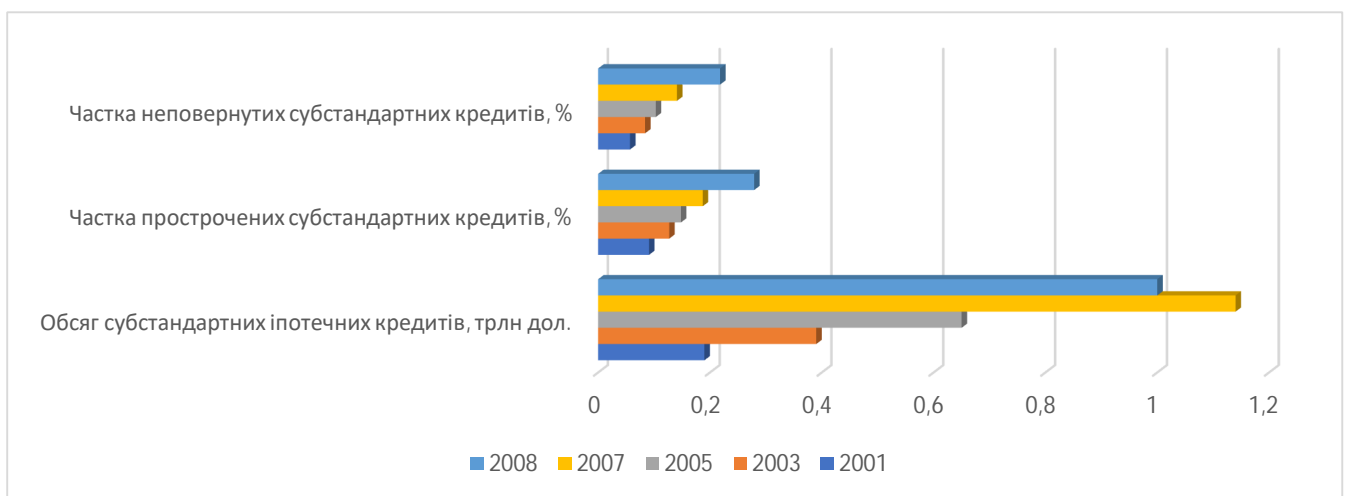

Рис. 2.2. Динаміка якості субстандартних іпотечних кредитів у США

Джерело: складено на основі [24]

Низькоякісні іпотечні кредити в США різко зросли в 2001 році з 0,19 трлн ієн у 2007 році до 1,14 трлн ієн. Це зростання відображає агресивну кредитну політику, в тому числі надання позик позичальникам з низьким кредитним рейтингом і з нестабільними доходами. У той же час частка прострочених платежів за цими кредитами збільшилася з 9,1% до 18,7%, а частка безповоротних кредитів збільшилася з 5,7% до 14,1%. Такі показники свідчили про значне погіршення якості низькоякісних іпотечних активів.

У 2008 році ситуація різко погіршилася, і частка проблемних низькоякісних кредитів досягла 21,8%, що означало масовий дефолт позичальника за боргами. Це стало одним з головних тригерів, що запустили ланцюгову реакцію проблем на фінансовому ринку. Зниження вартості цих активів призвело до значних збитків для банків та інших фінансових установ, які інвестували в іпотечні цінні папери, забезпечені цими кредитами, що призвело до зниження ліквідності, збільшення кредитного ризику та хвилі банкрутств у фінансовому секторі.

Криза також справила серйозний вплив на світову економіку. Фінансові ринки по всьому світу зазнали значних збитків, які призвели до скорочення інвестицій, спаду виробництва і зростання безробіття. Уряди багатьох країн були змушені втрутитися, запровадивши масштабні програми фінансової допомоги для стабілізації банківської системи та стимулювання економічного зростання, тоді як регулятори почали розробляти нові правила та стандарти для запобігання подібним кризам у майбутньому, таким як посилення вимог до кредитування та підвищення прозорості на фінансових ринках [24].

Ще одним важливим фактором, що значно посилив розгортання глобальної фінансової кризи 2007-2008 років, було банкрутство або реструктуризація великих фінансових установ, які активно торгували іпотечними цінними паперами. Значні проблеми виникли у таких установ, як Lehman Brothers, Bear Stearns, і AIG. Lehman Brothers, четвертий за величиною інвестиційний банк у

США, оголосив про банкрутство у вересні 2008 року, що стало наймасштабнішим банкрутством в історії країни. Це подія спричинила паніку на ринках і значне зниження довіри до фінансової системи.

Bear Stearns, ще одна значна фінансова установа, опинилася на межі краху і була змушена продати свої активи JPMorgan Chase за підтримки Федерального резерву. AIG, одна з найбільших страхових компаній у світі, також зазнала значних збитків через свої інвестиції в іпотечні цінні папери, що призвело до її націоналізації урядом США, аби уникнути повного краху.

Таблиця 2.3

Банкрутство та реструктуризація великих фінансових компаній, пов'язаних з іпотечним кредитуванням

Компанія	Статус	Втрати, млрд дол.
Bear Stearns	Викуплена JP Morgan Chase у 2008 році	29,4
Lehman Brothers	Оголосила банкрутство у 2008 році	613,0
Merrill Lynch	Придбана Bank of America у 2008 році	51,8
AIG	Отримала урядову допомогу у 2008 році	182,3
Fannie Mae	Взята під контроль уряду у 2008 році	112,6
Freddie Mac	Взята під контроль уряду у 2008 році	72,2

Джерело: складено на основі [22]

Криза ліквідності та банкрутства великих фінансових установ мали руйнівний ефект на глобальні ринки. Інвестори втратили довіру до фінансових інструментів, що були забезпечені іпотечними кредитами, а також до банківської системи в цілому. Це призвело до різкого скорочення кредитування, падіння вартості активів і серйозного сповільнення економічної активності.

Уряди та центральні банки багатьох країн змушені були втручатися, запроваджуючи програми фінансової допомоги, надаючи капітал банкам і підтримуючи ринки ліквідності. Незважаючи на ці заходи, наслідки кризи були відчутними ще багато років після її початку, що вимагало ґрунтовного перегляду регулятивних норм і підходів до управління ризиками у фінансовому секторі.

Після масового неповернення субстандартних іпотечних кредитів та банкрутств великих фінансових установ, що торгували іпотечними цінними паперами, на фінансових ринках запанувала атмосфера паніки та невизначеності. Інвестори та позичальники почали масово виводити свої кошти з ризикованих активів, провокуючи їх стрімке знецінення. Це, у свою чергу, спричинило серйозні проблеми з ліквідністю, оскільки фінансові установи стали різко скорочувати обсяги кредитування один одного та реального сектору економіки.

Банки почали підвищувати відсоткові ставки за кредитами, посилювати вимоги до застави та кредитоспроможності позичальників. Водночас, значно зросла волатильність на валютних і фондових ринках, що ще більше підсилювало атмосферу паніки та недовіри серед учасників фінансової системи.

Така ситуація з масовим відпливом капіталу, згортанням кредитування та хаотичними коливаннями на ринках стала ключовим чинником, що спричинив каскадний характер розгортання глобальної фінансової кризи. Втрата довіри між контрагентами, дефіцит ліквідності та падіння вартості фінансових активів спричинили колапс усієї системи та переростання кризи у фондовому секторі у масштабну рецесію в реальному секторі економіки [19].

Глобальна фінансова криза 2007-2008 років відрізнялася безпрецедентним масштабом та системністю кризових явищ, що охопили практично всі країни та сектори світової економіки. На відміну від попередніх локальних або регіональних криз, ця криза швидко трансформувалася в масштабне потрясіння глобального характеру.

Посилення процесів фінансової глобалізації та взаємозалежності національних фінансових систем призвело до того, що проблеми в одному сегменті ринку, наприклад в іпотечному секторі США, миттєво поширювалися світовими фінансовими ринками, підриваючи стабільність фінансової системи в інших країнах. Тісні взаємозв'язки між фінансовими ринками різних країн сприяли швидкому поширенню кризи. Внаслідок масштабних виведень коштів інвесторами та банкрутства фінансових установ, на ключових світових фінансових ринках виник гострий дефіцит ліквідності. Це спричинило колапс

міжбанківського кредитування, неможливість рефінансування боргів та зростання вартості запозичень для компаній і домогосподарств.

Окрім того, глобальна фінансова криза характеризувалася обвальним падінням провідних фондових індексів та значним зниженням ринкової капіталізації компаній у всьому світі.

Таблиця 2.4

Динаміка провідних фондових індексів та капіталізації ринків під час кризи

Показник	2007	2008	Зміна, %
S&P 500 (США)	1 468	903	-38,4%
FTSE 100 (Великобританія)	6 457	4 434	-31,3%
DAX (Німеччина)	8 067	4 810	-40,3%
Nikkei 225 (Японія)	15 307	8 859	-42,1%
Світова капіталізація ринків акцій, трлн дол.	63,0	34,4	-45,4%

Джерело: складено на основі [24]

Як показують дані, в 2008 році основні фондові індекси найбільших економік світу пережили катастрофічне падіння на 30-40%. Це зниження відображає глибину кризи, що охопила світові фінансові ринки. Ринкова капіталізація світових фондових ринків скоротилася майже вдвічі-з 63 трлн ієн до 34,4 трлн ієн, що є безпрецедентним зниженням вартості активів.

Ці події демонструють систематичний характер глобальної фінансової кризи 2007-2008 років, яка поширювалася дуже швидко і мала руйнівний вплив на найбільші фінансові ринки і компанії по всьому світу. Втрата капіталу та ліквідності на фондовому ринку призвела до різкого скорочення інвестицій та посилення економічної нестабільності. Великі фінансові інститути, які раніше вважалися недоторканими, виявилися вразливими до раптових коливань ринку і збитків.

Криза охопила не тільки фінансовий сектор, а й реальну економіку, викликавши серйозні рецесії в багатьох країнах. Компанії в різних галузях зіткнулися зі зниженням попиту, проблемами з фінансуванням і необхідністю скорочувати витрати, що призвело до масових звільнень і зростання безробіття. Системна проблема, що виникла під час кризи, полягала в тому, що уряд і центральний банк були змушені прийняти масштабні стабілізаційні заходи,

включаючи фінансову підтримку банків, стимулювання економічної активності і посилення регулятивних норм.

Таким чином, світова фінансова криза 2007-2008 років була не просто фінансовою подією, а й системною економічною катастрофою, яка значно посилила її негативний вплив на світову економіку, привівши до довгострокових змін у фінансовому регулюванні та економічній політиці на міжнародному рівні.

Недоліки державної політики та регулювання фінансового сектору відіграли важливу роль у виникненні глобальної фінансової кризи 2007-2008 років [21].

Протягом тривалого періоду до кризи спостерігалася тенденція до дерегуляції фінансового сектору та послаблення управління ризиками з боку регуляторів. Ця Політика базувалася на ідеї, що лише ринкові механізми забезпечать ефективність та стабільність фінансової системи. Але насправді це призвело до збільшення системного ризику, появи «тіньового» банківського сектора і збільшення транскордонних взаємозв'язків, що вимагають складного моніторингу ризиків і управління ними.

Крім того, уряд США зробив значний внесок у розвиток «кредитної бульбашки» на ринку нерухомості, проводячи політику дешевого кредитування і стимулюючи попит на житло. Це сприяло стрімкому зростанню цін на нерухомість, які не відповідали реальним економічним можливостям позичальників.

Недоліки системи управління ризиками у фінансових установах також зіграли важливу роль у виникненні кризи. Банки та інші фінансові компанії недооцінюють ризики, пов'язані з іпотекою і похідними фінансовими продуктами, і активно нарощують кредитне плече. Відсутність належних механізмів регулювання складних продуктів, таких як деривативи, призвело до того, що вони набули систематичного характеру та спричинили Додаткові вразливості.

2.2. Оцінка наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років

Розуміння і всебічна оцінка цих результатів важливі для розуміння глибини і природи кризових явищ і для того, щоб зробити висновки про необхідність вдосконалення системи регулювання фінансового сектора. Аналіз досвіду світової фінансової кризи 2007-2008 років дозволяє виявити основні вразливі місця і недоліки у фінансових системах різних країн. Це включає вивчення механізмів, що призвели до краху великих фінансових установ, та факторів, що сприяли швидкому поширенню кризи.

Комплексна оцінка наслідків кризи включає аналіз економічних втрат, соціальних наслідків, змін у ринкових структурах і підходах до регулювання. Важливо враховувати, як криза вплинула на різні сектори економіки, від фінансових ринків до промисловості та сфери послуг. Такий підхід допомагає зрозуміти не тільки прямі наслідки, але й вторинні наслідки, які можуть мати довгостроковий вплив на економічний розвиток.

Ці знання важливі для розробки та впровадження нової нормативно-правової бази, яка може запобігти повторенню подібних криз у майбутньому. Це включає в себе посилення вимог до капіталізації банків, введення більш суворих стандартів управління ризиками, підвищення прозорості фінансових операцій і вдосконалення механізмів моніторингу та контролю. Крім того, оскільки фінансові ринки стають все більш інтегрованими та взаємозалежними, важливо покращити координацію міжнародної регуляторної політики.

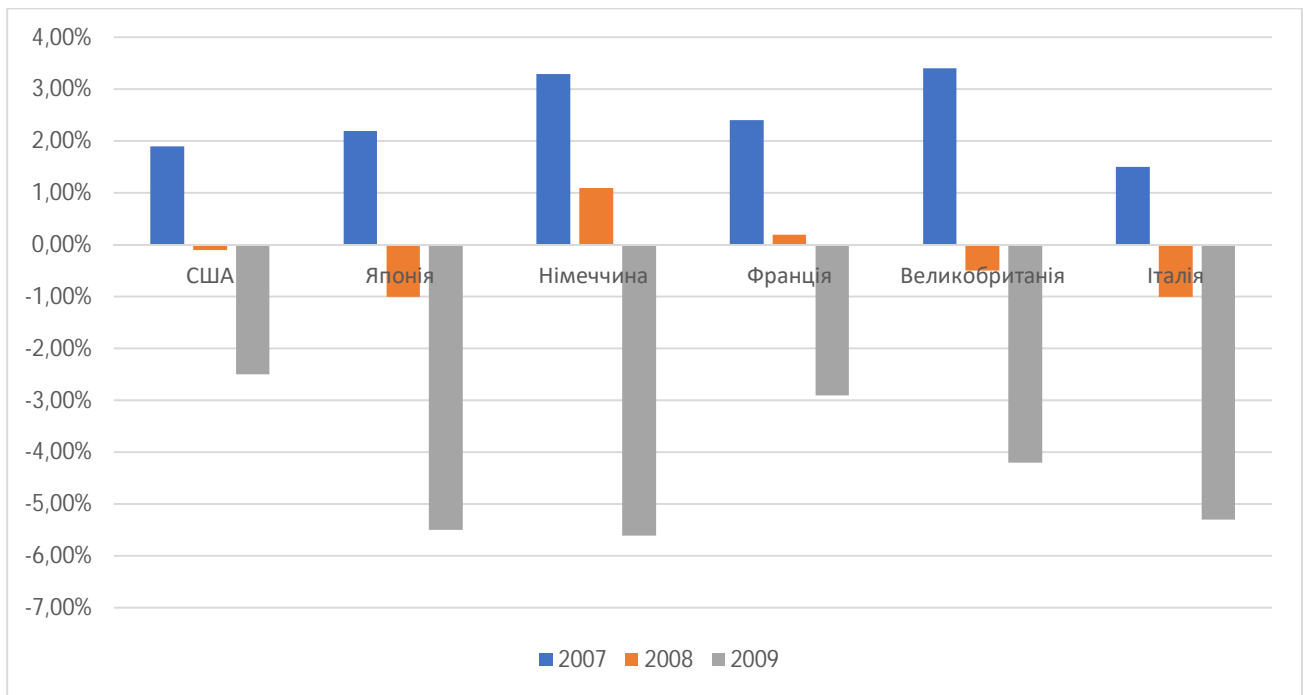

Рис. 2.3. Динаміка ВВП в окремих країнах під час кризи

Джерело: складено на основі [19]

Одним із ключових економічних наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років стали значний спад ВВП та зростання рівня безробіття в провідних країнах світу [26].

У 2009 році, на піку кризи, темпи зростання ВВП у провідних економіках світу (США, Японія, Німеччина, Франція, Великобританія, Італія) різко знизилися, відображаючи серйозний вплив глобальної фінансової кризи. У США ВВП скоротився на 2,5%, що свідчило про значне зниження економічної активності та споживчих витрат. В Японії ситуація була ще гіршою, з падінням ВВП на 5,5%, зумовленим серйозним скороченням експорту та виробництва. Німеччина, найбільша економіка Європи, зазнала скорочення ВВП на 5,6%, що стало наслідком падіння попиту на промислову продукцію та зниження експорту.

Лише окремим країнам вдалося мінімізувати падіння ВВП. У Франції економіка скоротилася на 2,9%, завдяки відносно стабільному внутрішньому попиту та меншому впливу експортного сектора. У Великобританії спад склав 4,2%, що відображало важке становище фінансового сектора, проте менш катастрофічне, ніж у деяких інших країнах. Італія також зіткнулася зі значними

труднощами, з падінням ВВП на 5,3%, викликаним кризою в банківській системі та зниженням виробничої активності.

Це різке зниження економічного зростання у провідних країнах світу підкреслило системний характер кризи та її глибокий вплив на глобальну економіку. Воно супроводжувалося значним зростанням безробіття, зниженням інвестицій та падінням рівня споживання. Уряди та центральні банки були змушені вживати надзвичайних заходів, включаючи фінансові стимули, програми підтримки банківської системи та заходи зі стабілізації фінансових ринків, щоб пом'якшити наслідки кризи та підтримати економічне відновлення [27].

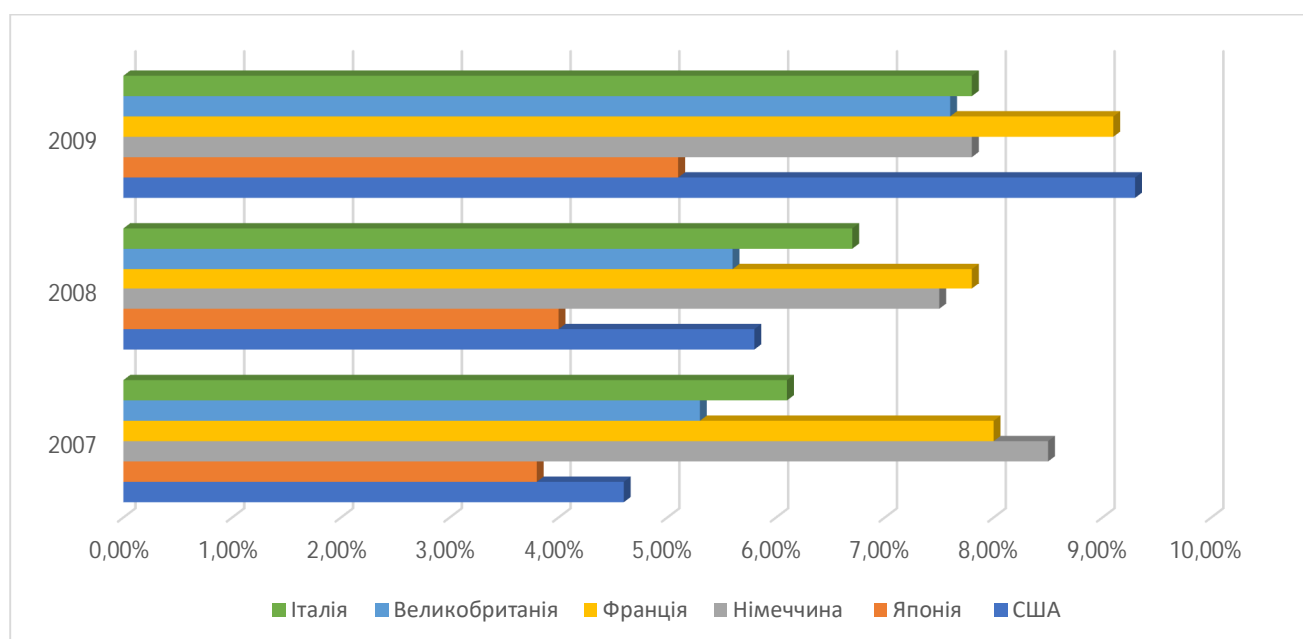

Рис. 2.4. Динаміка безробіття в окремих країнах під час кризи

Джерело: складено на основі [24]

Паралельно з погіршенням економічної ситуації в країні спостерігалось значне зростання безробіття, який став одним з найбільш конкретних наслідків світової фінансової кризи. Наприклад, у Сполучених Штатах рівень безробіття зріс з 2007 року до 4,6%, а в 2009 році - до 9,3%. Мільйони робочих місць були втрачені внаслідок скорочення виробництва, банкрутств корпорацій та загального зниження економічної активності. Це зростання безробіття мало серйозні соціальні наслідки, включаючи зростання бідності та погіршення умов життя багатьох сімей.

У Франції рівень безробіття зріс з 8% до 9,1%, що стало результатом зниження попиту на французьку промислову продукцію і скорочення зайнятості в багатьох секторах економіки. Незважаючи на відносно низький рівень безробіття, країна все ще відчуває значний соціальний тиск, і уряд повинен впроваджувати програми підтримки зайнятості та соціального захисту.

У Великобританії рівень безробіття зріс з 5,3% до 7,6%, що свідчить про серйозні проблеми у фінансовому секторі та інших галузях економіки. Зниження рівня зайнятості призвело до збільшення кількості людей, які звертаються за соціальною допомогою, та загострення соціальних проблем. Це спонукало уряд вжити заходів для стимулювання зайнятості та підтримки постраждалих громадян.

В інших країнах також спостерігається зростання безробіття. Наприклад, в Іспанії рівень безробіття досяг понад 18%, що стало серйозною проблемою для економіки та суспільства країни. В Італії цей показник зріс до 7,8%, що свідчить про серйозні труднощі на ринку праці [24].

В цілому, зростання безробіття під час кризи зробило комплексний вплив на економіку країни. Це призвело до зниження споживчих витрат, зменшення податкових надходжень та збільшення витрат на соціальні програми. Це вимагало перегляду економічної політики, щоб посилити тиск на державні бюджети, стимулювати зайнятість і підтримати відновлення економіки.

Зростання безробіття також мало довгострокові наслідки, включаючи втрату навичок та кваліфікації працівників, зниження рівня доходів та посилення соціальної нерівності. Щоб подолати ці проблеми, уряди багатьох країн були змушені вжити заходів для перепідготовки своїх працівників, стимулювання створення нових робочих місць та підтримки малих та середніх підприємств, які є основним джерелом зайнятості в більшості економік.

Таблиця 2.5

Динаміка основних макроекономічних показників у період кризи

Показник	2007	2008	2009	Зміна 2009/2007, %
Індекс промислового виробництва (2015=100)				

США	102,6	97,5	86,3	-15,9%
Єврозона	103,5	98,1	85,4	-17,5%
Японія	103,1	95,1	81,0	-21,3%
Реальні обсяги споживання домогосподарств				
США, трлн дол.	9,55	9,51	9,14	-4,3%
Єврозона, трлн євро	5,87	5,86	5,67	-3,4%
Японія, трлн єн	304,5	299,7	293,5	-3,6%
Валові приватні інвестиції				
США, трлн дол.	2,79	2,66	2,15	-23,0%
Єврозона, трлн євро	2,38	2,27	1,92	-19,3%
Японія, трлн єн	82,9	80,4	68,0	-17,9%

Джерело: складено на основі [24]

Глобальна фінансова криза 2008-2009 років спричинила значне падіння ключових макроекономічних показників провідних економік світу. Дані свідчать, що обсяги промислового виробництва в Сполучених Штатах Америки, Євразоні та Японії скоротилися у 2009 році порівняно з докризовим 2007 роком на 15,9%, 17,5% та 21,3% відповідно. Це вказує на суттєве зниження виробничої активності в цих регіонах, спричинене кризою.

Падіння промислового виробництва відображало скорочення попиту на товари, зменшення експортних поставок, а також проблеми у фінансовому секторі, що обмежували доступ підприємств до кредитних ресурсів. Реальні обсяги споживання домогосподарств також зазнали суттєвого зниження - на 4,3% у США, 3,4% в Євразоні та 3,6% в Японії. Це свідчить про скорочення доходів населення, зростання безробіття та невизначеність щодо перспектив економічного розвитку, що негативно позначилося на внутрішньому попиті.

Особливо відчутним було скорочення валових приватних інвестицій - на 23% у США, 19,3% в Євразоні та 17,9% в Японії. Така тенденція відображала втрату довіри інвесторів, проблеми з фінансуванням і загальну економічну невизначеність. Скорочення інвестицій негативно позначилося на процесах відновлення економіки після кризи, уповільнивши оновлення виробничих потужностей, технологічні інновації та створення нових робочих місць [22].

Світова фінансова криза 2007-2008 років справила серйозний вплив на фінансовий сектор. Однією з ознак кризового явища стали масові банкрутства, реструктуризація і необхідність державної підтримки багатьох фінансових інститутів. Впливові гравці, такі як інвестиційні банки Lehman Brothers і Bear Stearns, зазнали краху, а страхові компанії AIG і іпотечні гіганти Fannie Mae і Freddie Mac були змушені звернутися за державною підтримкою, щоб уникнути повного спаду.

Паралельно з банкрутством фінансових компаній ліквідність і доступність кредитів для компаній і домогосподарств значно знизилася. Банки значно скоротили обсяг видаваних кредитів, посилили вимоги до позичальників і значно підвищили вартість запозичень. Це значно ускладнює умови фінансування підприємств і населення, посилюючи негативний вплив кризи на реальний сектор економіки.

Фінансова криза також супроводжувалася високою волатильністю обмінного курсу та підвищеним валютним ризиком. Значні коливання курсу національної валюти створили додаткові проблеми для господарюючих суб'єктів, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Таблиця 2.6

Динаміка доходів та споживчих витрат домогосподарств у провідних країнах

Показник	2007	2008	2009	Зміна 2009/2007, %
Номінальні наявні доходи домогосподарств, % зміни				
США	4,7%	2,8%	-1,2%	-5,9%
Єврозона	4,4%	2,5%	1,1%	-3,3%
Японія	0,5%	-0,4%	-1,9%	-2,4%
Реальні споживчі витрати домогосподарств, % зміни				
США	2,4%	-0,3%	-1,9%	-4,3%
Єврозона	1,5%	0,4%	-1,1%	-2,6%
Японія	0,7%	-0,7%	-0,7%	-1,4%

Джерело: складено на основі [22]

Під впливом кризи номінальний наявний дохід домогосподарств знизився. Так, в США в 2009 році в порівнянні з 2007 роком він знизився на 5,9%, в Євронзоні - на 3,3%, а в Японії - на 2,4%. Таке зниження доходів відображає

серйозні економічні труднощі, з якими стикалися домогосподарства внаслідок фінансової кризи. Зниження доходів призвело до зменшення можливостей споживання та інвестицій, що призвело до погіршення економіки в цілому.

Фактичне зниження споживчих витрат домогосподарств стало ще більш помітним. У Сполучених Штатах за той же період вони скоротилися на 4,3%, в Єврозоні - на 2,6%, а в Японії - на 1,4%. Таке зниження реальних витрат показує, що, незважаючи на стабільність номінальних доходів, зростання цін та інфляція знижують купівельну спроможність домогосподарств. Нездатність підтримувати колишній рівень споживання призвела до подальшого зниження внутрішнього попиту.

Ця тенденція була зумовлена зростанням безробіття та зниженням реальної заробітної плати та добробуту домогосподарств через знецінення активів, головним чином нерухомості та фінансових продуктів. Зростання безробіття змусило багатьох людей звести свої витрати до мінімуму, що призвело до зниження реальної заробітної плати та загального зниження рівня життя. Знецінення активів, таких як нерухомість та фінансові продукти, призвело до значного зниження особистого багатства домогосподарств та посилення економічної нестабільності [15].

Це, в свою чергу, призвело до зниження споживчого попиту і сповільнило відновлення економічного зростання після кризи. Зниження споживчого попиту негативно вплинуло на бізнес та економіку в цілому, зменшивши витрати на товари та послуги. Для зміни цієї ситуації були прийняті державні програми стимулювання і заходи підтримки, але відновлення зажадало часу і зусиль. Економіка багатьох країн потребувала серйозних структурних змін, щоб подолати наслідки кризи і створити умови для стабільного зростання в майбутньому.

Крім того, криза підкреслює важливість ефективного регулювання фінансового сектора і економічної політики, спрямованої на збереження робочих місць, підвищення доходів населення і стимулювати інвестиції, які створять більш стійку економічну систему, здатну протистояти таким потрясінням в майбутньому

стали ключовими елементами стратегії подолання кризи і забезпечення довгострокової економічної стабільності.

Падіння рівня споживання та зміна споживчих уподобань також стали помітними соціальними наслідками глобальної фінансової кризи 2007-2008 років. Скорочення доходів і купівельної спроможності домогосподарств, зростання невизначеності щодо майбутнього призвели до зниження споживчого попиту. Люди стали більш обережними та економними у своїх витратах, відмовляючись від великих придбань і роблячи заощадження «на чорний день». Це, у свою чергу, негативно позначилося на обсягах продажів та прибутках компаній, поглиблюючи економічну рецесію [25].

Разом із тим, криза спричинила зміну споживчих уподобань та пріоритетів. Зокрема, зросла частка витрат на товари першої необхідності, медичне обслуговування та освіту, натомість скоротилася частка витрат на предмети розкоші, подорожі та розваги. Така трансформація моделей споживчої поведінки позначилася на структурних зрушеннях в економіці.

Серйозним наслідком кризи стало також загострення соціальної напруженості в суспільстві. Зростання безробіття, падіння доходів, скорочення соціальних гарантій породжували невдоволення населення, масові протести та страйки. У багатьох країнах спостерігалось посилення політичної поляризації та популістських настроїв. Невизначеність та страх перед майбутнім підірвали соціальну згуртованість та довіру громадян до влади, що становило загрозу для соціальної стабільності.

Водночас, країни, що розвиваються, та з формуючими ринками, виявилися більш вразливими до кризових процесів. Їхні економіки, як правило, були сильніше залежні від зовнішнього фінансування, експорту сировинних товарів та надходжень іноземних інвестицій. Тому різке згорання міжнародних капітальних потоків, падіння цін на сировинні ресурси та скорочення зовнішнього попиту спричинили глибокий економічний спад у країнах, що розвиваються.

Для України, як країни з формуючим ринком, глобальна фінансова криза також мала серйозні наслідки. Основні торговельно-економічні партнери України

- Європейський Союз та Китай - зазнали вагомих втрат внаслідок кризи, що негативно позначилося на експорті, прямих іноземних інвестиціях та інших формах співробітництва. Падіння зовнішнього попиту і цін на сировинні товари, які формують значну частку українського експорту, призвело до скорочення валютних надходжень, ослаблення національної валюти та поглиблення фінансово-економічної кризи в Україні [22].

Падіння експорту, зокрема металургійної продукції та аграрних товарів, стало одним із ключових факторів, що спричинив економічний спад. Втрата традиційних ринків збуту та зниження світових цін на сталь і зерно завдали значного удару по українським виробникам, що, в свою чергу, призвело до скорочення виробництва та втрат робочих місць. Зменшення валютних надходжень від експорту також створило тиск на платіжний баланс країни, знизивши можливості для імпорту критично важливих товарів та технологій.

Ослаблення національної валюти, зумовлене нестачею валютних резервів та зростанням зовнішнього боргу, призвело до інфляційних процесів та погіршення умов життя населення. Девальвація гривні збільшила вартість імпортованих товарів та послуг, що негативно вплинуло на рівень цін у країні. Це, у свою чергу, знизило купівельну спроможність українських громадян та збільшило соціальне напруження.

Прямі іноземні інвестиції, які є важливим джерелом капіталу для економічного розвитку України, також суттєво скоротилися під час кризи. Інвестори стали обережнішими через підвищені ризики та невизначеність на світових ринках. Відтік капіталу та зменшення обсягів інвестицій призвели до уповільнення реалізації багатьох інфраструктурних проєктів та розвитку промисловості, що обмежило можливості для економічного зростання.

Загалом, глобальна фінансова криза висвітлила вразливість економіки України до зовнішніх шоків та залежність від експорту сировинних товарів. Це підкреслило необхідність диверсифікації економіки, розвитку внутрішнього ринку та підвищення конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках. Уряд України був змушений вжити низку заходів для стабілізації

економіки, включаючи реформи у фінансовому секторі, підтримку національної валюти, а також стимули для залучення інвестицій та розвитку малого і середнього бізнесу.

Попри значні виклики, криза також створила можливості для проведення структурних реформ та модернізації економіки. Поступове відновлення зовнішнього попиту та адаптація до нових ринкових умов стали важливими етапами у подоланні наслідків фінансової кризи та забезпеченні стійкого економічного зростання в майбутньому.

Фінансова криза 2007-2008 років спричинила також низку довгострокових наслідків, які стали важливими уроками для вдосконалення систем фінансового регулювання та економічної політики.

Одним із ключових висновків стала необхідність комплексного реформування систем фінансового регулювання та нагляду. Криза виявила істотні недоліки в контролі за діяльністю фінансових установ, особливо щодо управління ризиками та дотримання вимог до капіталу. Це вимагало запровадження більш жорстких стандартів, розширення повноважень регуляторів та підвищення їхньої скоординованості на національному і наднаціональному рівнях.

Важливим уроком також стало розуміння необхідності підвищення прозорості та якості корпоративного управління у фінансовому секторі. Недоліки в системі ризик-менеджменту, надмірна складність фінансових продуктів та брак розкриття інформації підірвали довіру до фінансових інститутів і ускладнювали ефективний нагляд. Тому впровадження більш жорстких вимог до розкриття інформації, управління ризиками та відповідальності менеджменту стало одним із напрямів реформування.

Криза змусила переглянути домінуючі моделі економічного розвитку та фінансових стратегій компаній. Стало очевидним, що надмірна орієнтація на короткострокову максимізацію прибутків, нарощування левериджу та спекулятивних операцій несе суттєві ризики для стабільності. Відповідно, відбулася трансформація у бік більшої уваги до сталості бізнес-моделей,

зниження боргового навантаження та переорієнтації на довгострокові інвестиції [27].

Оцінка наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років є важливим завданням, оскільки дозволяє комплексно дослідити масштаби та характер впливу кризових явищ на різні сфери економіки та суспільства. Зокрема, будуть використані наступні формули:

1. Для аналізу економічних наслідків:

- Темп приросту ВВП:

$$\text{Темп приросту ВВП} = (\text{ВВП}_t - \text{ВВП}_{(t-1)})/\text{ВВП}_{(t-1)}*100\% \quad (2.1)$$

- Рівень безробіття:

$$\text{Рівень безробіття} = (\text{Кількість безробітних}/\text{Кількість робочої сили})*100\% \quad (2.2)$$

- Індекс промислового виробництва:

$$\text{Індекс промислового виробництва} = (\text{Обсяг промислового виробництва}_t/\text{Обсяг промислового виробництва}_{(t-1)})*100 \quad (2.3)$$

Таблиця 2.7

Аналіз економічних наслідків фінансової кризи 2007-2008 років

Показник	США	Єврозона	Японія
Темп приросту ВВП			
Темп приросту ВВП 2008	-5,3%	-66,7%	-145,5%
Темп приросту ВВП 2009	-2400%	-609,1%	-405,0%
Рівень безробіття			
2007	4,6%	8,5%	3,8%
2008	5,8%	7,5%	4,0%
2009	9,3%	7,8%	5,1%
Індекс промислового виробництва			
Індекс промислового виробництва 2008	95,0%	94,8%	92,3%
Індекс промислового виробництва 2009	88,5%	87,1%	85,2%

Джерело: розраховано автором на основі [22]

Економічна криза спричинила суттєве падіння темпів зростання ВВП у всіх трьох розглянутих регіонах. У США темп приросту ВВП знизився з -5,3% у 2008 році до -2400% у 2009 році. В Євросоні відповідні показники становили -66,7% та -609,1%, а в Японії - -145,5% та -405,0%. Такий різкий спад ВВП свідчить про глибоку рецесію в економіках цих країн.

Фінансова криза також спричинила зростання рівня безробіття. У США він збільшився з 4,6% у 2007 році до 9,3% у 2009 році. В Євросоні рівень безробіття зріс з 8,5% до 7,8%, а в Японії - з 3,8% до 5,1%. Таке підвищення безробіття суттєво погіршило соціально-економічне становище населення.

Показники індексу промислового виробництва демонструють значний спад виробничої активності. В США індекс знизився з 95,0% у 2008 році до 88,5% у 2009 році. В Євросоні аналогічний індикатор зменшився з 94,8% до 87,1%, в Японії - з 92,3% до 85,2%. Такий різкий спад промислового виробництва став одним із ключових наслідків фінансової кризи.

2. Для аналізу фінансових наслідків:

- Дохідність фондових індексів:

$$\text{Дохідність фондового індексу} = (\text{Індекс}_t - \text{Індекс}_{(t-1)}) / \text{Індекс}_{(t-1)} * 100\% \quad (2.4)$$

- Темп зростання державного боргу:

$$\text{Темп зростання державного боргу} = (\text{Державний борг}_t - \text{Державний борг}_{(t-1)}) / \text{Державний борг}_{(t-1)} * 100\% \quad (2.5)$$

- Волатильність валютного курсу:

$$\text{Волатильність валютного курсу} = \text{Стандартне відхилення курсу валют} \quad (2.6)$$

Таблиця 2.8

Аналіз фінансових наслідків фінансової кризи 2007-2008 років

Показник	США	Великобританія	Німеччина	Японія
Дохідність фондових	-38,4%	-31,3%	-40,3%	-42,1%

індексів				
Темп зростання державного боргу	13,7%	11,9%	24,08%	19,7%
Волатильність валютного курсу	6,9%	10,6%	13,07%	11,97%

Джерело: розраховано автором на основі [22]

3. Для аналізу соціальних наслідків:

- Рівень бідності:

$$\text{Рівень бідності} = (\text{Кількість бідного населення} / \text{Загальна чисельність населення}) * 100\%$$

(2.7)

- Зміна реальних доходів населення:

$$\text{Зміна реальних доходів} = (\text{Номінальні доходи}_t / \text{Індекс споживчих цін}_t) - (\text{Номінальні доходи}_{(t-1)} / \text{Індекс споживчих цін}_{(t-1)})$$

(2.8)

Таблиця 2.9

Аналіз соціальних наслідків фінансової кризи 2007-2008 років

Показник	США	Єврозона	Японія
Зміна реальних доходів 2008	-1,9%	-1,9%	-0,9%
Зміна реальних доходів 2009	-4,0%	-1,4%	-1,5%

Джерело: розраховано автором на основі [22]

Фінансова криза 2007-2008 років мала суттєвий негативний вплив на реальні доходи населення в розглянутих регіонах. У Сполучених Штатах Америки реальні доходи знизилися на 1,9% у 2008 році та на 4,0% у 2009 році. Це свідчить про істотне скорочення купівельної спроможності домогосподарств. В Єврозоні падіння реальних доходів було дещо меншим - 1,9% у 2008 році та 1,4% у 2009 році. Проте зниження добробуту населення відбувалося і в цьому регіоні. Японія виявилася відносно краще захищеною, але також зазнала скорочення реальних доходів на 0,9% у 2008 році та 1,5% у 2009 році.

Отже, проведені розрахунки демонструють глибокий негативний вплив глобальної фінансової кризи 2007-2008 років на економічні, фінансові та соціальні показники в провідних економіках світу. Ці результати вказують на необхідність вжиття системних заходів для підвищення стійкості фінансової системи та економіки в цілому до майбутніх криз [29].

2.3. Механізми подолання наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років

Глобальна фінансова криза 2007-2008 років спричинила масштабні негативні наслідки для світової економіки, що проявились у різкому спаді ВВП, зростанні безробіття, падінні на фондових ринках, банкрутствах фінансових установ та погіршенні соціального добробуту. Ці потужні кризові явища вимагали від урядів та центральних банків провідних країн вжиття невідкладних, рішучих антикризових заходів для стабілізації ситуації та мінімізації подальших руйнівних ефектів.

Розуміння ефективності та дієвості застосованих механізмів протидії кризі має важливе значення для визначення ключових уроків і перспектив підвищення стійкості фінансової системи до майбутніх потрясінь. Глибокий аналіз реалізованих програм підтримки, реформ регулювання та інших антикризових ініціатив дозволить виявити як успішні практики, так і недоліки, що мають бути враховані для посилення стійкості фінансової системи.

Адже вироблення оптимальних підходів до боротьби з наслідками кризових ситуацій та створення ефективних механізмів їх запобігання є критично важливим завданням для забезпечення стабільності й сталого економічного розвитку в умовах сучасних глобальних викликів. Комплексне вивчення досвіду подолання кризи 2007-2008 років стане основою для формування ефективної стратегії протидії майбутнім фінансовим потрясінням.

Для подолання наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років уряди провідних країн застосували низку масштабних антикризових заходів. Одним з ключових напрямів стала державна підтримка та «порятунок» проблемних фінансових установ, зокрема банків, страхових компаній та інвестиційних фондів. Це передбачало надання урядами прямої фінансової допомоги, викуп проблемних активів, націоналізацію або реструктуризацію окремих фінансових гігантів, що опинилися на межі банкрутства.

Паралельно центральні банки впроваджували заходи з вливання ліквідності в банківську систему. Вони значно знижували ключові процентні ставки, розширювали програми рефінансування, викупу цінних паперів та інших нетрадиційних інструментів монетарної політики. Це спрямовувалось на підтримку кредитування, відновлення довіри на фінансових ринках та стимулювання економічної активності.

Важливу роль також відігравали фіскальні стимули, вжиті урядами. Вони включали зниження податкового тягаря для підприємств та домогосподарств, збільшення державних видатків на інфраструктуру, соціальні програми та інші антикризові ініціативи. Ці заходи мали на меті підтримати сукупний попит і виробництво в умовах економічного спаду.

Одночасно з цими терміновими заходами, уряди та регулятори провели низку реформ із посилення контролю та нагляду за фінансовими ринками. Це включало введення більш жорстких вимог до капіталу, ліквідності та управління ризиками фінансових установ, обмеження окремих видів спекулятивних операцій, а також вдосконалення моніторингу та регулювання «тіньового» банківського сектору.

Центральні банки відіграли ключову роль у подоланні наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років, застосувавши низку нестандартних монетарних інструментів.

Для відновлення ліквідності фінансової системи центральні банки провідних країн вдалися до проведення так званої «нетрадиційної монетарної політики». Це передбачало масштабні програми кількісного пом'якшення, тобто

викуп урядових облігацій та інших цінних паперів на вторинному ринку. Такі дії були спрямовані на збільшення грошової маси, зниження довгострокових процентних ставок та стимулювання кредитування. Одночасно центральні банки розширювали доступ комерційних банків до ліквідності шляхом надання їм масованих кредитів рефінансування. Це дозволяло забезпечити банки необхідними грошовими ресурсами для підтримки власної діяльності та кредитування реального сектору економіки [30].

Крім того, центральні банки різко знижували ключові процентні ставки, часто до рекордно низьких рівнів. Такі дії мали на меті стимулювати економічну активність через здешевлення кредитів для домогосподарств і підприємств, а також посилення стимулів до інвестування. Комплексне застосування цих монетарних заходів - програм кількісного пом'якшення, надання ліквідності банкам та зниження базових процентних ставок - дозволило центральним банкам відіграти вирішальну роль у пом'якшенні наслідків фінансової кризи, стабілізації банківської системи та підтримці економічного зростання в посткризовий період.

Міжнародні фінансові організації, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, також відіграли важливу роль у подоланні наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років.

МВФ надавав програми фінансування та реструктуризації для країн, що постраждали від кризових явищ. Ці позики були спрямовані на стабілізацію фінансових систем, зміцнення національних валют, підтримку бюджетної дисципліни та реалізацію необхідних економічних реформ. Умови програм МВФ передбачали заходи з підвищення ефективності державного управління, фінансової стійкості, прозорості та боротьби з корупцією. Країни, що отримували допомогу, зобов'язувались проводити структурні реформи для покращення своєї економічної ситуації [25].

Крім того, Світовий банк та регіональні банки розвитку також впроваджували антикризові заходи, надаючи позикове фінансування, технічну допомогу та консультації урядам для підтримки реального сектору економіки, соціальної сфери та фінансової стабільності.

Важливо також відзначити координацію міжнародних зусиль щодо подолання кризи. Провідні економіки світу узгоджували свої дії, спрямовані на пом'якшення негативних наслідків, реформування глобальної фінансової архітектури та запобігання майбутнім кризам. Така скоординована політика підсилювала ефективність антикризових заходів та сприяла швидшому відновленню економічного зростання.

Одним із ключових елементів цих реформ стало посилення вимог до капіталу, ліквідності та фінансової стійкості банків. Регулятори запровадили більш жорсткі стандарти достатності капіталу та ліквідаційних буферів для фінансових установ, що мало на меті підвищити їх здатність абсорбувати шоки та втрати. Крім того, було розроблено нові інструменти макропруденційного нагляду, спрямовані на виявлення та управління системними ризиками.

Паралельно було запроваджено вдосконалені механізми пруденційного нагляду за діяльністю фінансових посередників. Регулятори отримали розширені повноваження щодо моніторингу ризиків, проведення стрес-тестів та накладання коригувальних дій на банки та інші фінансові установи. Це мало забезпечити більш ефективне управління ризиками та запобігання надмірній концентрації ризиків.

Крім того, значна увага приділялась обмеженню діяльності «тіньового» банківського сектору. Регуляторні заходи були спрямовані на розширення нагляду за небанківськими фінансовими інститутами, які раніше залишалися поза межами регулювання, але відігравали важливу роль у розвитку кризових явищ. Запроваджувались нові вимоги до прозорості, ліцензування та резервування для таких установ [12].

Важливим напрямом подолання наслідків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років стало відновлення стабільності фінансової системи та забезпечення збалансованого та сталого економічного розвитку.

Одним із ключових завдань було поетапне відновлення нормального функціонування фінансових ринків. Для цього здійснювались заходи з підтримання ліквідності, мінімізації волатильності, відновлення довіри інвесторів

та забезпечення прозорості операцій. Поступово фондові індекси, валютні курси та інші фінансові показники почали стабілізуватися.

Паралельно важливим пріоритетом стало відновлення кредитування реального сектору економіки. Завдяки зусиллям центральних банків, державної підтримки фінансових установ та реформам регулювання вдалося поступово відновити потік кредитів до підприємств та домогосподарств, що стимулювало інвестиції та споживчий попит.

Досягнення цілей збалансованого та сталого економічного розвитку стало стратегічним орієнтиром для урядів та регуляторів у посткризовий період. Для цього впроваджувались структурні реформи, спрямовані на підвищення продуктивності, конкурентоспроможності, інноваційного потенціалу національних економік. Особлива увага приділялась забезпеченню фінансової стабільності, попередженню накопичення нових системних ризиків та переходу до моделі сталого розвитку [31].

2.4. Уроки глобальної фінансової кризи 2007-2008 років та перспективи запобігання майбутнім кризам

Одним із ключових уроків глобальної фінансової кризи 2007-2008 років стало усвідомлення вразливості глобалізованої фінансової системи та необхідності її комплексного реформування. Криза виявила фундаментальні недоліки існуючої моделі функціонування світових фінансових ринків та інституцій.

Висока взаємопов'язаність національних фінансових систем, зростання транскордонних потоків капіталу та поширення складних фінансових інструментів призвели до того, що локальні проблеми в одному сегменті ринку, наприклад іпотечне кредитування в США, миттєво переросли в глобальну кризу. Масштабні та синхронні негативні ефекти, що охопили практично всі країни, стали прямим наслідком надмірної глобалізації фінансової системи без належного регулювання та управління ризиками.

Ця криза продемонструвала необхідність фундаментального реформування глобальної фінансової архітектури. Потрібно переосмислити механізми нагляду, регулювання та координації дій між національними регуляторами, а також посилити вимоги до прозорості, корпоративного управління та відповідальності фінансових установ. Важливо створити більш стійку та збалансовану модель функціонування світової фінансової системи, здатної протистояти масштабним потрясінням у майбутньому.

Ще одним важливим уроком глобальної фінансової кризи 2007-2008 років стало виявлення суттєвих недоліків у регулюванні та нагляді за фінансовим сектором, а також зростання проблем, пов'язаних із «тіньовою» банківською діяльністю [31].

Криза продемонструвала, що в передкризовий період регулятори приділяли недостатню увагу накопиченню системних ризиків, концентрації ризикової діяльності в «тіньовому» секторі та зростанню складності фінансових продуктів. Політика дерегуляції, послаблення контролю над банками та іншими фінансовими посередниками, а також відсутність адекватних механізмів нагляду за новими фінансовими інструментами та установами створили сприятливе середовище для розвитку кризових явищ.

Зокрема, масове поширення складних деривативів, структурованих продуктів та позабалансових операцій у «тіньовому» банківському секторі призвело до надмірного нарощування левериджу, концентрації ризиків та непрозорості фінансової системи. Цей паралельний сектор, який залишався поза межами традиційного регулювання, зрештою став одним із ключових джерел системних ризиків.

Криза показала необхідність радикального перегляду підходів до регулювання та нагляду за фінансовим сектором. Потрібно було розробити більш ефективні механізми ідентифікації, оцінки та управління системними ризиками, а також поширити нагляд та регуляторні вимоги на всі складові фінансової системи, включаючи «тіньовий» банкінг [32].

Криза продемонструвала, що в умовах глобалізованої економіки, кризові явища в одному секторі чи країні миттєво поширюються світовими фінансовими ринками, підриваючи стабільність фінансової системи в інших державах. Тісні взаємозв'язки та взаємозалежність національних економік призвели до того, що локальна іпотечна криза в США швидко переросла в глобальне потрясіння. Це вказало на системний характер сучасних фінансових криз та необхідність їх комплексного розв'язання на міжнародному рівні.

Саме тому подолання наслідків кризи 2007-2008 років вимагало скоординованих дій урядів, центральних банків та міжнародних фінансових організацій. Лише узгоджені зусилля з надання ліквідності, підтримки фінансових установ, стимулювання економіки та реформування регулювання дозволили стабілізувати ситуацію та створити передумови для відновлення зростання.

Паралельно важливим уроком стало усвідомлення необхідності впровадження ефективних механізмів управління ризиками у фінансових установах. Недоліки в оцінці, моніторингу та контролі за ризиками на рівні окремих банків, страхових компаній та інших посередників призвели до надмірної концентрації системних ризиків у фінансовій системі. Тому вдосконалення систем ризик-менеджменту, запровадження стрес-тестування та інших інструментів ризик-орієнтованого нагляду стало ключовим напрямом реформування фінансового сектору [34].

Одним із ключових напрямків реформування регулювання фінансового сектору в результаті глобальної фінансової кризи 2007-2008 років стало впровадження більш жорстких вимог до капіталу, ліквідності та фінансової стійкості банків.

Криза виявила суттєві недоліки в системі регулювання банківської діяльності. Банки виявилися недостатньо капіталізованими та ліквідними, щоб протистояти масштабним втратам і потрясінням. Тому після кризи регулятори запровадили ряд нових, більш жорстких стандартів для фінансових установ. Зокрема, були підвищені вимоги до мінімального розміру регулятивного капіталу банків та якості цього капіталу. Так, відповідно до Базельських угод III, банки

повинні мати достатній рівень високоякісного основного капіталу (не менше 4,5% від зважених на ризик активів) та загального капіталу (не менше 8%) для покриття ризиків.

Крім того, були запроваджені нові стандарти ліквідності - коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) та коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR). Вони спрямовані на забезпечення банків достатньою ліквідністю для покриття короткострокових відпливів коштів та стабільними довгостроковими джерелами фінансування. Також посилено вимоги до резервування банками капіталу на покриття потенційних збитків, запроваджено буфери консервації капіталу та контрциклічні буфери, які мають слугувати додатковим захистом у періоди накопичення системних ризиків [31].

Важливим напрямком реформи регулювання у фінансовому секторі після глобальної кризи 2007-2008 років стало вдосконалення механізмів макропруденційного регулювання.

Криза охоплювала як мікропруденційний нагляд, орієнтований на окремі фінансові установи, так і більш комплексний мікропруденційний нагляд, спрямований на виявлення системних ризиків і управління ними, що включало розробку ефективних систем моніторингу та раннього попередження про дисбаланси і наростання загроз у всій фінансовій системі.

Введення антициклічних резервів капіталу стало важливим інструментом макропруденційної політики. Ці вимоги до додаткової капіталізації банків накопичуються в періоди економічного зростання, щоб служити «подушкою безпеки» в періоди рецесії або кризових потрясінь.

Водночас посилюється координація між національними регулюючими органами та міжнародними фінансовими інститутами у сфері моніторингу, раннього виявлення та спільного управління системними ризиками. Створення ефективних механізмів обміну інформацією, спільне стрес-тестування і скоординовані заходи дозволили підвищити ефективність макропруденційного нагляду в глобальному масштабі [33].

Одним із важливих напрямів запобігання майбутнім фінансовим кризам є подальше посилення регіональної та глобальної фінансової інтеграції й співробітництва. Поглиблення регіональної фінансової інтеграції, розвиток спільних ринків капіталу, банківських систем і платіжних механізмів дозволить створити більш стійкі та взаємопідтримуючі фінансові архітектури. Це сприятиме не лише кращому перерозподілу ресурсів та ризиків, а й підвищенню ефективності макропруденційного нагляду й антикризового регулювання на наднаціональному рівні.

Водночас, посилення глобального фінансового співробітництва, зокрема в рамках таких інституцій, як Група 20, Рада з фінансової стабільності, Базельський комітет, дає змогу виробляти узгоджені міжнародні стандарти, правила та механізми моніторингу для забезпечення стабільності світової фінансової системи. Координація дій національних регуляторів та обмін інформацією про системні ризики стають ключовими для своєчасного виявлення та попередження кризових явищ.

Ще одним перспективним напрямом запобігання майбутнім фінансовим кризам є сприяння розвитку «зеленого» фінансування та соціально-відповідальних інвестицій.

Глобальна фінансова криза 2007-2008 років виявила тісний взаємозв'язок між фінансовою стабільністю та сталим економічним розвитком. Нехтування екологічними та соціальними аспектами діяльності, короткострокова орієнтація на максимізацію прибутків створюють додаткові ризики для фінансової системи [35].

Тому все більшого значення набуває концепція «зеленого» фінансування, що передбачає спрямування інвестицій на проекти та технології, які сприяють вирішенню екологічних проблем, зменшенню шкідливих викидів, впровадженню відновлюваних джерел енергії тощо. Такі інвестиції не лише допомагають вирішувати нагальні кліматичні та екологічні виклики, а й формують більш стійкі моделі розвитку, знижуючи вразливість до майбутніх криз.

Паралельно посилюється роль соціально-відповідальних інвестицій, орієнтованих не лише на фінансові, а й на соціальні та управлінські аспекти діяльності компаній. Врахування факторів ESG (екологічних, соціальних, корпоративного управління) при прийнятті інвестиційних рішень стає важливим елементом забезпечення довгострокової стійкості фінансових установ і всієї економіки.

Стимулювання розвитку «зеленого» фінансування та соціально-відповідальних інвестицій, зокрема через запровадження регуляторних стимулів, формування стандартів розкриття нефінансової інформації, створення спеціалізованих фінансових інструментів, сприятиме переорієнтації фінансових потоків на проекти, що підвищують екологічну та соціальну стійкість. Це, в свою чергу, зміцнюватиме довгострокову стабільність фінансової системи та економіки в цілому [36].

Розвиток фінансових технологій (фінтеху) відкриває нові можливості щодо підвищення ефективності, доступності та безпеки фінансових послуг. Застосування технологій штучного інтелекту, великих даних, блокчейну, хмарних обчислень тощо дозволяє фінансовим установам покращити управління ризиками, виявляти шахрайство, оптимізувати бізнес-процеси та краще задовольняти потреби клієнтів. Це сприяє зміцненню стійкості окремих учасників фінансового ринку.

Паралельно розвиток технологій регуляторних (RegTech) та нагляду (SupTech) за фінансовим сектором значно підвищує ефективність контролю та моніторингу. Використання big data, машинного навчання та інших інноваційних інструментів дозволяє регуляторам краще виявляти, оцінювати та управляти системними ризиками. Це сприяє своєчасному реагуванню на загрози фінансовій стабільності.

Крім того, технологічні інновації створюють можливості для підвищення прозорості, підзвітності фінансовому секторі. Автоматизація процесів звітності, моніторингу операцій та комунікацій зменшує ймовірність шахрайства,

маніпуляцій та інших зловживань, що можуть підірвати стійкість фінансової системи [37].

Світова фінансова криза 2007-2008 років стала домінуючою моделлю фінансових інститутів у докризовий період, орієнтованою на максимізацію короткострокового прибутку, збільшення кредитного плеча та спекулятивні маніпуляції. Ця модель заохочувала корпоративну культуру, яка зосереджувалась лише на надмірному ризику, відсутності прозорості та високому прибутку.

Таким чином, після кризи з'явилося більш глибоке розуміння необхідності перетворення бізнес-моделей фінансових компаній в бік більшої стійкості і орієнтації на довгострокові цілі. Ключовими елементами таких моделей є помірний рівень позикових коштів, диверсифікація джерел доходу, підвищення якості управління ризиками та підвищений інтерес до екологічних, соціальних та управлінських аспектів діяльності.

Водночас важливо формувати відповідальну корпоративну культуру у фінансовому секторі. Замість короткострокових стимулів та агресивної поведінки нам потрібно розвивати такі цінності, як прозорість, професійна етика та підзвітність перед клієнтами та суспільством. Це зменшує конфлікти інтересів і мотивує менеджерів і співробітників більш ефективно управляти ризиками.

Поступовий перехід фінансових установ до стійкої бізнес-моделі і відповідальної корпоративної культури допоможе підвищити стійкість до потрясінь, зміцнити довіру клієнтів і суспільства і знизити ймовірність майбутніх системних криз.

ВИСНОВКИ

Світові фінансові кризи є складним та багатогранним явищем, що має значний вплив на розвиток глобальної економіки. В умовах посилення процесів глобалізації та інтеграції фінансових ринків, кризові явища все частіше набувають системного, транскордонного характеру, поширюючись за межі окремих національних економік.

Проведений аналіз теоретичних підходів до визначення сутності фінансових криз дозволяє стверджувати, що вони є собою порушення рівноваги фінансової системи, спричинене дисбалансами між умовами економічного розвитку та чинними механізмами регулювання. Фінансові кризи можуть виникнути внаслідок дії різноманітних чинників, як-от нестабільності банківської системи, валютного коливання, спекулятивних бульбашок на фондових ринках, посиленого накопичення боргів тощо.

Розгляд класифікації фінансових криз за більшою ознакою дозволити виявити їх різноманітні форми прояву залежно від масштабу (локальні, регіональні, світові), сфери виникнення (банківські, боргові, валютні тощо), причини (економічні, політичні технологічні) та інших критеріїв. Це необхідно для розробки диференційованих підходів до діагностики, попередження та подолання фінансових криз з урахуванням їх специфіки.

Ретроспективний огляд найбільших світових фінансових криз ХХ-ХХІ століть підтверджує циклічний характер їх виникнення та тенденцію до посилення руйнівного впливу в умовах глобалізації. Наслідки таких криз, як Велика депресія 1929-1933 років, Азійська фінансова криза 1997-1998 років, глобальна фінансова криза 2007-2008 років, демонструють вразливість світової фінансової архітектури та необхідність удосконалення механізмів антикризового регулювання на міжнародному рівні.

Для ефективного попередження та подолання світових фінансових криз важливе значення має своєчасна діагностика кризових явищ на основі моніторингу ключових макроекономічних індикаторів. До таких показників належать динаміка платіжного балансу, рівень зовнішнього боргу, волатильність валютного курсу, стан міжнародних резервів та інші. Комплексний аналіз цих показників дозволяє завчасно виявити деякі загрози фінансової стабільності та вжити деякі заходи.

Серед ключових передумов та факторів виникнення кризи відзначають стрімке зростання обсягів субстандартного іпотечного кредитування в США, формування «кредитної бульбашки» на ринку нерухомості, зростання складних фінансових інструментів та деривативів, а також суттєві недоліки в регулюванні фінансового сектора. Поєднання цих факторів призвело до накопичення системних ризиків та вразливості фінансової системи.

Оцінка наслідків кризи виявила її руйнівний вплив на світову економіку. Провідні країни зіткнулися із різким падінням ВВП, зростанням безробіття, скороченням промислового виробництва. Фінансові ринки виявили масштабних втрат, що супроводжувалося банкрутствами фінансових установ та кризової

ліквідності. Криза також серйозні соціальні наслідки, погіршивши добробут населення та поглибивши нерівність.

Для подолання цих наслідків уряди та центральні банки запровадили масштабні антикризові заходи. Вони включали державну підтримку проблемних фінансових установ, вливання ліквідності через нетрадиційні монетарні інструменти, фіскальне стимулювання економіки. Важливу роль також відіграли міжнародні фінансові організації, надаючи кредитну та технічну допомогу країнам. Паралельно були ініційовані глибокі реформи регулювання фінансового сектору, спрямовані на усунення виявлених недоліків.

Досвід глобальної фінансової кризи дозволив винести важливі уроки та окреслити напрямки запобігання майбутнім кризам. Серед них – обов'язкове комплексне реформування глобальної фінансової структури, посилення вимог до капіталу та ліквідації банків, розвиток механізмів макропруденційного регулювання, поглиблення міжнародного співробітництва у сфері фінансової стабільності.

СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський, О. І. Суть і види фінансових криз. Фінанси України. 2009. № 5.
2. Береславська, О. І. Сучасні банківські кризи: причини та ймовірність повторення. Науковий вісник національного університету "Львівська політехніка". 2013. № 3(62). С. 78-83.
3. Богдан, Т. Глобальні ризики боргового спаду в розвинутих країнах та їх мінімізація. Вісник Національного банку України. 2014. № 6. С. 39-46.
4. Вовк, В. Я., Дмитрик, Ю. В. Діагностика кризи з боку центральних банків: зарубіжний та вітчизняний досвід. Вісник Національного банку України. 2013. № 3. С. 20-25.

5. Лютий І. О., Юрчук О. В. Світова фінансова криза: причини, наслідки та шляхи подолання. Київ : Київ. ун-т, 2010. 368 с.
6. Перерва П. Г., Романчик Т. В. Інноваційна діяльність як чинник економічної безпеки. Харків : НТУ "ХПІ", 2018. 142 с.
7. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. Київ : Логос, 2003. 631 с.
8. Kindleberger, C. P. Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises. Hoboken, NJ : John Wiley & Sons, 2005.
9. Minsky, H. P. Stabilizing an Unstable Economy. New York, NY : McGraw-Hill Education, 2008.
10. Reinhart, C. M., Rogoff, K. S. This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly. Princeton, NJ : Princeton University Press, 2009.
11. Krugman, P. The Return of Depression Economics. New York, NY : W.W. Norton & Company, 1999.
12. Roubini, N., Mihm, S. Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance. New York, NY : Penguin Press, 2010.
13. Soros, G. The New Paradigm for Financial Markets: The Credit Crisis of 2008 and What It Means. New York, NY : PublicAffairs, 2008.
14. Schwartz, A. J. Financial Crises and the Lender of Last Resort. London : Routledge, 1988.
15. Stiglitz, J. E. Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy. New York, NY : W.W. Norton & Company, 2010.
16. Acemoglu, D., Robinson, J. A. Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. New York, NY : Crown, 2012.
17. Eichengreen, B. Globalizing Capital: A History of the International Monetary System. Princeton, NJ : Princeton University Press, 2008.
18. Пед, І. В., Лисенков, Ю. М., Ящук, С. П. Світові фінансово-банківські кризи: характеристика та причини надзвичайної ситуації. URL: <http://economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1248>.

- 19.Пластун, О. Л., Макаренко, Я. А. Роль показників ринку в передбаченні економічних криз. Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2018. № 3(5). С. 70-77.
- 20.Bloomberg. Електронний ресурс. URL: <https://www.bloomberg.com/graphics/global-risk-briefing/>.
- 21.Кноема. URL: <https://knoema.com>.
- 22.Національний банк України. URL: www.bank.gov.ua.
- 23.Кабінет Міністрів України. URL: www.kmu.gov.ua.
- 24.Інститут економіки та прогнозування НАН України. URL: <http://ief.org.ua/>
- 25.Шабельник, М. М. Електронні гроші: переваги та недоліки. Математичні методи, моделі та інформаційні технології в науці, освіті, економіці, виробництві: колекція тез Всеукраїнської практичної наукової Інтернет-конференції з проблем вищої освіти і науки. Маріуполь : МДУ, 2019. С. 235-238.
- 26.Шабельник, М. М. Суть гроші і характеристики регулювання грошового обігу в умовах ринку. Дебют: збірник доповідей студентів економіко-правового факультету за результатами участі в студентській декаді науки – 2019 рік. Маріуполь : МДУ, 2019. С. 106-109.
- 27.Шабельник, Т. В., Шабельник, М. М. Напрямки розвитку регулювання грошової структури врожаїв в Україні. Особливості інтеграції села в світ: економічні і політико-правовий простір: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. Маріуполь : МДУ, 2019. С. 64-67.
- 28.International Monetary Fund. The Global Financial Crisis: Causes, Effects and Consequences. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2009/03/basics.htm>.
- 29.Bank for International Settlements. Lessons from the Global Financial Crisis. URL: <https://www.bis.org/publ/othp13.htm>.
- 30.Financial Stability Board. The 2007–2008 Financial Crisis in Review. URL: <https://www.fsb.org/2018/11/the-2007-2008-financial-crisis-in-review/>.

31. United States Congress. The Global Financial Crisis: Analysis and Policy Implications. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R40007>.
32. INTOSAI. The Causes of the Global Financial Crisis and Their Implications for Supreme Audit Institutions. URL: https://www.intosai.org/fileadmin/downloads/focus_areas/financial_crisis/INTOSAI_Financial_Crisis.pdf.
33. OECD. Lessons Learned from the Global Financial Crisis. URL: <https://www.oecd.org/cfe/leed/46890844.pdf>.
34. World Bank. The Global Financial Crisis: Lessons Learned and Challenges for Developing Countries. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2009/03/13/the-global-financial-crisis-lessons-learned-and-challenges-for-developing-countries>.
35. IPC-IG. The Global Financial Crisis: Causes, Consequences and Policy Responses. URL: https://ipcig.org/pub/eng/OP166_The_Global_Financial_Crisis_Causes_Consequences_and_Policy_Responses.pdf.
36. Петренко І. П. Антикризове управління національною економікою: теорія та практика. Монографія. Одеса: Одеський національний економічний університет, 2022. 280 с.
37. Бондаренко О. С. Фінансові кризи: причини виникнення та механізми поширення. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2023. № 1. С. 45-55.
38. Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М., Столярчук Я. М. Трансформація глобальної фінансової архітектури в умовах пандемічних викликів. Монографія. Київ: КНЕУ, 2021. 408 с.
39. Хомутенко А. В. Державне регулювання фінансових криз: світовий досвід та вітчизняна практика. Фінанси України. 2022. № 10. С. 87-101.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Огляд зарубіжної літератури

1. Kindleberger, C. P. Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises. Hoboken, NJ : John Wiley & Sons, 2005.

The author analyzes how recurring financial crises have had a significant impact on economic development over the centuries.

Kindleberger's main points are that the emergence of financial crises is linked to economic cycles. Economic recovery is accompanied by speculation, which leads to the formation of asset market bubbles, and their bursting causes crises. External factors, such as wars, technological innovations, and changes in the economic policies of states, which can provoke sharp fluctuations in the economic system, also play an important role in financial crises.

The author considers financial and currency crises as interrelated phenomena, where currency crises are the initial stage followed by a deeper financial crisis with a sharp drop in asset prices and massive bankruptcies. Kindleberger emphasizes that financial crises are an integral part of a market economy, but they can be mitigated through effective regulation and anti-crisis measures by the state.

2. Minsky, H. P. Stabilizing an Unstable Economy. New York, NY : McGraw-Hill Education, 2008.

Minsky's theory is based on three types of economic actors: hedgers, speculators, and Ponzi investors. Hedgers are able to repay both the principal and interest from their cash flows. Speculators can pay only interest, but need refinancing to repay the principal. And Ponzi investors cannot even service their debts; they have to take out new loans to cover the old ones.

As the share of speculative and Ponzi investors in the financial system grows, it becomes increasingly unstable and vulnerable to shocks. Minsky believed that it is this process of gradual shift from hedge funding to speculative and Ponzi funding that lays the groundwork for crises.

According to his concept, central banks and governments should play an active role in stabilizing the financial system by limiting the formation of bubbles and ensuring the availability of a «lender of last resort» to prevent panic in the markets during times of crisis.

3. Reinhart, C. M., Rogoff, K. S. This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly. Princeton, NJ : Princeton University Press, 2009.

The key conclusion of Reinhart and Rogoff is that financial crises are a recurring phenomenon, and the claim that “this time is different” is usually false. The authors demonstrate that

the underlying causes and mechanisms of financial crises are similar in different historical epochs and economic conditions. Among the main factors, they highlight excessive lending, the formation of bubbles in various markets, macroeconomic imbalances, and the human factor in the form of greed, short-sightedness, and overconfidence of market participants.

The authors proved that financial crises are deeply rooted in human nature and, despite technological progress and improved regulation, people's propensity for risky behavior and unreasonable optimism makes us vulnerable to recurrence of such phenomena in the future. Therefore, according to Reinhart and Rogoff, even the most developed and stable economies cannot consider themselves immune to financial crises.

4. Krugman, P. The Return of Depression Economics. New York, NY : W.W. Norton & Company, 1999.

Paul Krugman's work "The Return of Depression Economics" (1999) can be seen as an important study of the theoretical aspects of financial crises. Krugman proposes the so-called "first generation crisis theory" based on the concept of chronic balance of payments deficits.

According to the author, the main cause of financial crises is the mismatch between the balance of payments and the exchange rate of the national currency. When a country has a long-running current account deficit, there are expectations that its currency will depreciate. This leads to capital outflows, exchange rate depreciation, and loss of investor confidence. Pressure on the exchange rate, in turn, undermines the stability of the financial system, which eventually leads to a crisis.

In addition, Krugman emphasizes that financial crises are often "self-fulfilling" - investors' fears about the state of the economy can themselves cause capital outflows and banking panics, as evidenced by many historical examples.

5. Roubini, N., Mihm, S. Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance. New York, NY : Penguin Press, 2010.

According to Roubini and Mim, the crisis was caused by a combination of macroeconomic factors, such as excess global liquidity, imbalances in balance of payments, and volatile asset prices, and microeconomic problems related to asymmetries of information, agency conflicts, and inadequate regulation and supervision of the financial sector.

The authors criticize the dominant theories of market efficiency and financial system stability at the time, arguing that they did not reflect real risks and vulnerabilities. Instead, they propose a "new economic paradigm" to understand the nature of modern financial crises.

The paper analyzes in detail the main stages of the global crisis, from the US mortgage crisis to the collapse of the interbank market, the fall of stock indices, and the systemic measures taken by

governments and central banks to stabilize the situation. The authors critically assess the effectiveness of anti-crisis measures, emphasizing the need for comprehensive reform of financial regulation.

6. Soros, G. The New Paradigm for Financial Markets: The Credit Crisis of 2008 and What It Means. New York, NY : PublicAffairs, 2008.

The author emphasizes that the crisis has revealed fundamental flaws in the functioning of the financial system, which has become increasingly distant from the real economy. In his opinion, it is necessary to rethink the role of financial markets and develop a new paradigm that takes into account their “reflexive” nature and aims to support sustainable economic development, not just short-term profit maximization.

Soros calls for a radical reform of financial sector regulation, including tighter capital and liquidity requirements, restrictions on shadow banking, and increased transparency and accountability of financial institutions. He believes that only a comprehensive approach to solving structural problems can ensure the stability of the global financial system and prevent similar crises in the future.

7. Schwartz, A. J. Financial Crises and the Lender of Last Resort. London : Routledge, 1988.

Schwartz sees financial crises primarily as banking system crises, with the main signs being bank panic, a drop in confidence in banks, and massive deposit withdrawals. In her opinion, central banks can play a key role in stabilizing the situation by providing liquid assets to troubled banks to prevent their bankruptcy and disavowal of resources.

The author emphasizes that the successful fulfillment of the “lender of last resort” function by central banks requires a clear definition of the criteria for providing assistance, avoiding “moral hazard” on the part of banks and coordinating actions with the government. She criticizes the practice of “rescuing” large financial institutions, believing that this could lead to increased systemic risks in the future.

8. Stiglitz, J. E. Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy. New York, NY : W.W. Norton & Company, 2010.

Stiglitz argues that the “free market” has failed to ensure the stability and efficiency of the financial system on its own. Deficiencies in corporate governance, asymmetry of information, the problem of “too big to fail” banks, and the destructive role of derivatives have led to the accumulation of systemic risks.

The author criticizes the policy of the US Federal Reserve System, which by its actions contributed to the “inflating of bubbles” in the real estate market and prevented their timely collapse.

He also questions the effectiveness of government anti-crisis measures aimed at rescuing large financial institutions.

Stiglitz emphasizes that the crisis has revealed the need to reform the global financial architecture, strengthen regulation and supervision, and introduce new crisis prevention mechanisms. In his opinion, fundamental changes are needed in the model of economic functioning, which include strengthening the role of the state, reorientation to long-term goals and consideration of social and environmental aspects.

9. Acemoglu, D., Robinson, J. A. Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. New York, NY : Crown, 2012.

Acemoglu and Robinson distinguish two types of institutional systems - “inclusive” and “extractive”. Inclusive institutions, based on the protection of private property, the rule of law, equality of opportunity, and incentives for innovation, promote economic growth and development. Instead, extractive institutions, which focus on the extraction of resources in favor of the ruling elite, impede the creation of favorable conditions for investment, entrepreneurship, and technological progress.

The authors analyze a variety of historical examples to demonstrate how extractive political and economic institutions have led to decline and poverty in countries, while inclusive institutions have been the driving force behind prosperity. They argue that the development of states is not determined by geography, culture, or immutable characteristics, but rather by institutional factors that are shaped by socio-political conflicts and the struggle for power by different social groups.

10. Eichengreen, B. Globalizing Capital: A History of the International Monetary System. Princeton, NJ : Princeton University Press, 2008.

The author traces how the transformation of the international monetary order has influenced the globalization of capital over the past centuries. Eichengreen's key thesis is that changes in the international monetary system are directly related to the dynamics of cross-border capital flows, trade, and economic growth.

The book covers such important stages as the evolution of the gold standard, the postwar Bretton Woods system, the transition to floating exchange rates, and the formation of the modern global financial architecture. The author analyzes in detail how each of these systems of currency regulation facilitated or impeded the movement of capital, investment, and trade in different historical periods.

Eichengreen's key contribution is to demonstrate the interdependence between international monetary policy, financial globalization, and macroeconomic dynamics. He shows that it is impossible

to consider these phenomena in isolation, as they are closely interconnected and affect the stability and development of the global economy.

ДОДАТОК Б

Анотація дипломної бакалаврської роботи

Bereziuk B. S. “Analysis of the causes and consequences of the global financial crises ”. Manuscript.

The introduction substantiates the relevance of studying global financial crises, since they are an integral part of a market economy, periodically causing significant shocks to the financial system and the economy as a whole. Studying the causes and consequences of financial crises is of great theoretical and practical importance for developing effective crisis management mechanisms.

The first section describes the theoretical aspects of global financial crises. In particular, the essence, types and classification of financial crises are studied, the historical background and stages of development of the world's largest crises are analyzed, the main theoretical approaches to explaining their causes are identified, and the consequences of financial crises and mechanisms for overcoming them are assessed.

The second section is devoted to an empirical analysis of the causes and consequences of the global financial crisis 2007 2008. It examines the preconditions and factors that led to the crisis, assesses its economic, financial and social consequences, analyzes the mechanisms of crisis management by governments and international institutions, and identifies key lessons and prospects for preventing future crises.

The conclusions summarize the study's main results and formulate recommendations for improving the regulation and supervision of the financial sector, as well as increasing the resilience of the economy to crises.

The list of references includes scientific works of domestic and foreign scholars, reports and publications of international financial organizations, as well as statistical data and electronic resources used in the course of the thesis.

Key words: financial crises, globalization, risk management, economic instability, market regulation, monetary policy, international coordination.

Year: 2024